

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Факультет іноземної та слов'янської філології

Кафедра української мови та літератури

Закоморна Альона Вікторівна

**САКРАЛЬНІ КОДИ УКРАЇНСЬКОГО ВІНКА В КОНТЕКСТІ
ЕТНОКУЛЬТУРИ**

Спеціальність: 014 Середня освіта (Українська мова і література)

Освітньо-професійна програма: Середня освіта (Українська мова і література.

Англійська мова)

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього рівня магістра

Науковий керівник

_____ Н. І. Кириленко,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
і літератури
«__» _____ 2021 року

Виконавець

_____ А. В. Закоморна
«__» _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ.....	8
1.1. «Символ», «код» у теоретико-методологічному осмисленні.....	8
1.2. Історія вінка як національного символу.....	19
РОЗДІЛ 2. ПОЛІСИМВОЛІЧНІ КОДИ УКРАЇНСЬКОГО ВІНКА В НАРОДНИХ ОБРЯДАХ ТА ПІСНЯХ.....	25
2.1. Вінок як оберіг у народній весільній обрядовості.....	25
2.2. Сакральне значення вінка в календарно-обрядовій поезії.....	36
РОЗДІЛ 3. ВИВЧЕННЯ ФЛОРИСТИЧНИХ СИМВОЛІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	54
3.1. Методичні рекомендації щодо вивчення символіки флороконцептів.....	54
3.2. Вивчення флороконцептів у позанавчальній роботі у закладах загальної середньої освіти.....	63
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	73
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Сьогодні, коли у світі і в Україні спостерігається економічна і культурна криза, особливо актуальною є етнічна ідентифікація українського народу через поглиблене вивчення своєї історії, походження, культури. Незважаючи на тенденції глобалізації, відроджується український етнос, люди повертаються до традицій своїх предків, до вивчення минулого. Історична пам'ять народу – це унікальний феномен, який ніколи не забувається, цьому сприяють історико-політичні та соціальні процеси. Велика зацікавленість українців своїм минулим обумовлена тим, що без міцного коріння неможливо побудувати стабільного сьогодення й неможливо закласти міцний фундамент майбутнього життя. Вплив минулого на сучасність – дуже значущий і має властивість проявлятися крізь час.

Актуальність роботи полягає в тому, що дослідження здійснено в межах літературознавства та етнопсихології, що спрямовано на вивчення віддзеркалення в літературознавчих одиницях, зокрема й у вербальних символах, особливостей світосприйняття та національного характеру українців. Звернення до фольклорного тексту, що концентрує в собі символічний компонент значення слова, відкриває широкі перспективи у вивченні матеріальної та духовної культури нашого народу. Науковці довели, що в мові втілені культурні цінності певного етносу. Мова зберігає національну символіку, яка потребує більш детального вивчення та систематизації. У вербальних символах збережені не тільки знання предків про світ, а й почуття, емоції людей, які переживали різні історичні події, моральні норми, що вироблялися протягом століть. Мова і література є виразниками культури, і людина, вивчаючи їх, засвоює інформацію про побут, світ, спосіб життя, стосунки між людьми, – тобто духовне надбання всіх попередніх поколінь. Знання, закарбовані в літературних проявах, можуть дати ключі до розуміння етнічних особливостей та особливостей картини світу предків.

Символіку прадавньої картини світу слов'ян вивчали у свій час І. Вагилевич, М. Костомаров, О. Потебня та інші науковці. Серед сучасних дослідників виділяються роботи З. Василько, В. Жайворонка, Н. Пастух, Н. Слухай.

Вивчення символу в різних галузях науки зумовлює різноманітність підходів до цієї філософсько-естетичної категорії: філософський (О. Лосєв, М. Мамардашвілі, К. Свасьян, Ю. Сватко), міфологічний (Є. Мелетинський, У. Тернер), лінгвістичний (Н. Арутюнова, Н. Афанасьєва, О. Потебня, Є. Шелестюк), лінгво-культурологічний (В. Колесов, В. Маслова, Ю. Степанов, Ю. Юрченко).

Мета дослідження – простежити сакральні коди вінка в українській народній обрядовій творчості, яка є безпосереднім складником етнокультури.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання конкретних завдань:

- здійснити теоретичне обґрунтування символу та коду (праці О. Лосєва, О. Потебні, Є. Мелетинського та ін.)
- розкрити полісимволічні коди українського вінка на прикладі використання вінка у весільній обрядовості;
- проаналізувати сакральне значення вінка у календарно-обрядовій поезії;
- дослідити особливості вивчення флористичних символів у закладах загальної середньої освіти.

Об'єкт дослідження – українська народна обрядова творчість.

Предметом дослідження є сакральні коди українського вінка в контексті етнокультури.

Методи дослідження. Для аналізу багатозначності символіки концепту «вінок» в українській народній творчості використано загальнонаукові методи: індукції, аналізу, синтезу, а також описовий і зіставний методи, діяхронно-синхронний із елементами концептуального аналізу, метод

реконструкції етнічних стереотипів при описанні національних особливостей окремих фрагментів світосприйняття і світорозуміння українців.

Наукова новизна визначається тим, що в сучасних фольклорно-літературознавчих дослідженнях недостатньо уваги приділяється тлумаченню кодів-символів у різножанрових текстах усної народної творчості, зокрема, у календарно-обрядовій та родинно-побутовій поезії, де вміщено багато нерозшифрованої або забутої інформації. По-друге, національна символіка, зокрема й лексеми із символічним значенням у фольклорних текстах, потребують систематизації й детального опису полісемантичних значень.

Теоретична цінність роботи полягає в поглибленому вивченні проблем літератури і культури; створення теоретичної бази дослідження літературознавства на прикладах символічних значень концепту «вінок» у календарно-обрядовій поезії та у весільній обрядовості українців, що може слугувати подальшій розбудові символічної та літературознавчої проблематики.

Практична цінність: зібраний матеріал може використовуватися під час вивчення курсів фольклору, народознавства, літературного краєзнавства, літературознавства, у роботі фольклорних гуртків тощо. Інформація буде корисною для студентів при написанні курсових робіт.

Матеріалом роботи були українські календарно-обрядові та весільні пісні і обряди.

Апробація роботи.

Основні результати дослідження були використані в наукових доповідях на конференціях:

- *Символіка вінка у весільній обрядовості* / III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція студентів, магістрантів, аспірантів «Філологія, лінгводидактика, професійна комунікація в науковому дискурсі» (Суми, 8.11.2019 р.);

- *Символіка вінка в українській народній обрядовості* / III Міжнародна науково-практична конференція «Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті» (12.12.2019 р.);
- *Вінок як символ-оберіг українців* / II Міжнародна науково-практична конференція студентів і молодих науковців «Україністика: нові імена в науці», Бахмут, 22-23.04.2020 р.)
- *Художня символіка вінка в сучасній українській поезії* / XXX Сесія Міжнародного товариства імені Шевченка (Львів, 10.03.2020);
- *Роль вінка в культурі українського народу* / Міжнародна конференція молодих учених «Академічна культура дослідника в сучасному науковому просторі» (Суми, 14.05.2020);
- *Рецепція образу вінка в українській літературі XIX століття* / VIII Міжнародна науково-практична конференція «Формування мовного естетичного ідеалу засобами навчальних дисциплін» (Суми, 29.04.2021);
- *Символічні коди весільного вінка Слобожанщини* / Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених «Сумщина в історико-філологічному вимірі»;
- *Етнокультурні коди вінка Слобожанщини* / «Академічна культура дослідника в сучасному науковому просторі».

та наукових статтях:

- Закоморна А., Кириленко Н. Символічні коди вінка в українській народній обрядовій творчості. Scientific Journal VIRTUS №52, 2014 2021. С. 124-128.
- Символіка вінка у весільній обрядовості / *Філологічні студії: збірник статей студентів, магістрантів, молодих учених* / за ред. В.В. Герман. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2019.

Структура роботи зумовлена метою, поставленими завданнями й особливостями тематики дослідження. Робота складається зі вступу, у якому з'ясовано актуальність, мету, завдання, об'єкт, предмет, методи, теоретичне та

практичне значення, новизну, теоретико-методологічну базу роботи, апробацію та публікації результатів; першого розділу, у якому розглядаються поняття «символ», «код» у теоретико-методологічному аспекті осмислення; другого розділу, у якому проаналізовано полісимволічні коди українського вінка, висновків, де узагальнено матеріал, списку використаної літератури та додатків.

Основний текст роботи становить 72 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПРОБЛЕМИ

1.1. «Символ», «код» у теоретико-методологічному осмисленні

Людину завжди оточували символи та коди, що походять ще з давніх часів, відколи почала розвиватися мова та мислення, сформувалося уявлення про світ і міфологічна свідомість.

Кодом називають сукупність знаків і систему певних правил, за допомогою яких інформація може бути представлена у вигляді набору символів для передавання, обробки й зберігання. Коди формують систему суб'єктивних координат, у якій розгортається життєдіяльність індивіда. У системі цих координат формуються так звані «культурні потреби», які вибудовуються на символічних значеннях об'єктів та явищ реальності. Тобто, знаючи код, яким наділяється той чи інший об'єкт чи явище, можна спрогнозувати ціннісне ставлення членів певної соціокультурної спільноти до нього.

Коди, надаючи символічного значення об'єктам та явищам, створюють основу для формування уявлень про ціннісну значущість цих об'єктів та явищ для людини. Вони формуються на основі системи прецедентних феноменів, якими часто виступають поширені в певній культурі соціальні міфи й міфологеми.

Етимологія символу походить від назви старогрецького недбало надламаного предмету, частини якого давали людям, щоб надалі, при зустрічі, склавши ці частини, можна було ідентифікувати членів спільноти. Символ – те, що замінює інше, і людина використовуючи його моделює сутність [63, с. 170]

Американський філософ Ч. Пірс зазначав: «Символ займає в ієрархізованій сім'ї знаків вищий за складністю комунікативних відносин щабель після іконічних означувань та індексів» [72, с. 89]. Слушною є думка

Н. Автономової, про те, що: «...від нашого розуміння символу залежать важливі сторони практичного і духовного життя людей» [1, с.103].

Е. Кассіерер і О. Лосєв осмислювали символічну діяльність людей, виходячи з розуміння сутності людини. Хоча ці дослідники спираються на вчення Г. Гегеля, І. Гете та Ф. Шеллінга, однак кожен із них проклав свій шлях до філософії символічного. Оскільки Е. Кассіерер та О. Лосєв вивчали способи конструювання символу для різних сфер діяльності людини, для різних епох і культур, то в їхніх працях символ трактується як: «спосіб зв'язування і означування різнорідного чуттєвого матеріалу і в той же час форма пізнання людського духу» [38, с. 50].

Е. Кассіерер вважав, що життя людини є граничним поняттям, результатом синтезу всіх культурних форм, адже сама людина, на думку філософа, є лише носієм культури. «Поки ми будемо розглядати відчуття як знаки речей, завдяки яким вони виникли, і будемо пов'язувати ці знаки з минулими відчуттями, які теж колись були схожими знаками, ми не зможемо доторкнутися навіть до поверхні символотворчого розуму людини» [38, с. 42].

Розглянемо трактування поняття «символ» різними науковцями в таблиці 1.1

Табл. 1. 1

Тлумачення дефініції «символ» різними науковцями

Автор	Тлумачення (джерело)
1	2
Аристотель	«...знак, смислом якого є якийсь знак іншого роду чи іншої мови; цей знак є засобом передачі плану вираження (адекватного чи метафоричного) у план змісту, значення. Ці значення прозорі, зрозумілі, піддаються класифікації» [26].
Платон	«...знаковий вираз якоїсь вищої, але зовсім не знакової сутності, значення якої не завжди можна чітко зафіксувати, а тому це й служить переходом із сфери раціональної до світу ірраціонального, в якому сутність символу можна вловити через посередність образів, що виникають інтуїтивно, спонтанно, на межі яснобачення. Інтерпретація таких символів через не завжди прозорі образи не дозволяє витлумачити сутність перших однозначно, розкрити їхній смисл у заокресленій формі» [5].

І. Кант	«...чуттєвий спосіб подання ідей розуму за аналогією. Спосіб пізнання символу – це спосіб інтуїтивного пізнання прообразу чи ідеї, невичерпної в своїй невимовності й повноті» [37].
Й. Гете	«Часткове завше підлягає загальному. Загальне завше має співвідноситись із частковим. Все, що відбувається, - символ, і в той самий час, коли воно виявляє себе, то вказує на все інше. Справжня символіка там, де часткове репрезентує загальне не як сон чи тінь, але як живе одкровення непізнаного». І далі: «Символіка перетворює явище в ідею, ідею в образ і при чому так, що ідея залишається в образі безкінечно діючою і непізнаною» [19, с. 353].
Г. Гегель	«...знакова природа, смисл і вираження смислу. Символ як знак лише тоді може мати мистецьке значення, коли перетворюється в образ. А образ, будучи символічним, розкриває весь комплекс своїх властивостей. Отже, в символі поряд із одночасним накладанням деяких властивостей образу і смислу є ще й інші ознаки, що їх можна збагнути лише в контексті застосування» [18].
К.-Г.Юнг	«...походження символів виводив від колективного несвідомого (архетипів), зближуючи символ із міфом...Те, що ми називаємо символом, – це термін, ім'я чи зображення, які можуть бути відомі в повсякденні, але мають специфічне додаткове значення до свого звичайного смислу... Слово чи зображення символічні, якщо вони мають на увазі щось більше, ніж їхнє очевидне і безпосереднє значення»[94].
Л. Вітгенштейн	«...знак, але такий знак, що має смисл і застосування в майбутньому, перспективу. Адже знак може й не мати смислу, а символ завжди його має» [26].
С. Лагнер	«Спонтанний прояв людської природи...Людині властива якась первинна потреба, якою не володіють інші істоти, яка приводить в рух всі її явно зоологічні устремління – її фантазії і мрії, ціннісні поняття, непрактичний ентузіазм і усвідомлення чогось «потойбічного», наповненого святістю... Це – найважливіша, глибоко органічна і владна потреба»[53, с. 41].
О. Ф. Лосєв	1) символ – функція відображення дійсності; 2) символ – смисл дійсності; 3) символ – інтерпретація дійсності в людській свідомості; 4) символ – сигніфікація дійсності; 5) символ – перетворення дійсності. «Символ є принцип нескінченного становлення із зазначенням всієї тієї закономірності, якій підпорядковуються всі окремі точки даного становлення»[47]. «Всякий символ речі є, перш за все, її відображенням. Однак аж ніяк не всяке відображення речі є її символом. Символ взагалі «вказує на щось таке, чим він сам не є» [58].
«Словник української мови»	«Символ – це умовне позначення якогось предмета, поняття або явища; художній образ, який умовно відбиває яку-небудь думку, ідею, почуття та ін.; умовне позначення якої-небудь величини, поняття, запроваджене певною наукою» [83, с. 174-175].
Енциклопедичний словник	«У науці (логіці, математиці та ін.) те саме, що й знак. У мистецтві - характеристика художнього образу з погляду його осмислення, вираження ним якоїсь художньої ідеї. На відміну від алегорії, смисл символу невіддільний від образної структури, і йому властива невичерпна багатозначність свого змісту» [84].
Літературний	«Символ у мистецтві - універсальна естетична категорія, що

енциклопедичний словник	розкривається через зіставлення із суміжними категоріями – образу художнього, з одного боку, знака та алегорії – з іншого. У широкому значенні можна сказати, що символ – це образ, узятий в аспекті своєї знаковості, і що він є знаком, наділеним усією органічністю та невичерпною багатозначністю образу. Будь-який символ є образом (і будь-який образ є, хоч би до деякої міри, символом); але категорія символу вказує на вихід образу за власні межі, на наявність якогось смислу, що нероздільно зливається з образом, проте з ним не тотожний» [55, с. 378].
Словник міжнародної символіки та емблематики» В. Похльобкіна	«Символ, символи – умовні знаки, в основі яких лежать найпростіші й найдавніші накреслення (крапка, лінія) чи геометричні фігури (трикутник, квадрат, коло та ін.), а також знаки, що існували з найдавніших часів у різних народів для позначення світил, планет, зірок і стихій (землі, води, вогню, повітря, вітру, грому, блискавки) або для позначення самої людини, її життя, смерті і статі. Усі ці найдавніші символи є класичними. Окрім них, є ще прикладні символи. Це – усі ті умовні знаки, що виникли в процесі розвитку науки і мистецтв для позначення різних спеціальних понять у цих галузях знань. Символ – це концентрована умовна абстрактна форма відображення і фіксації наукових (чи релігійних) знань людини з допомогою стилізованого знака» [77, с. 376].
«Словник іншомовних слів» за ред. О. Мельничука	«Символ – умовне позначення будь-якого предмета, поняття або явища. Символи бувають речові, образні, графічні» [81, с. 613].
С. Безклубенко	«...у мистецтві терміном символ «характеризується художній образ з точки зору його значення: «значення» не в розумінні важливості, а з огляду на те, що він ще, окрім того, що безпосередньо представляє, виражає, на що «натякає» [3, с. 140].

На думку С. Лагнера, усе потребує символізації, адже навіть мислення є символічним процесом. «Досвід приєднується до потоку символів, які є невід’ємними складовими людського розуму» [53, с. 42]. Ідея порядку уявляється суттєвою в символізмі і виражається через порядок Космосу, геометричних форм і чисел, через розташування живих істот як символів у положеннях, визначених законом відповідностей [41, с. 46].

Отже, символ (від давньо-грец. *symbolon* – знак, сигнал, прикмета) у широкому значенні – поняття, що фіксує здатність матеріального об’єкта, події, образу виражати в контексті соціокультурних шкал ідеальний зміст, відмінний від його безпосереднього чуттєво-тілесного буття. Символ має багаторівневу структуру. Його складовими є знак (зовнішня форма символу) та значення (його ідеальний зміст), взаємодія яких і розкриває символ як

феномен. Символ є однією з перших форм комунікації. Поєднуючи в єдине ціле різні плани реальності (матеріальне і духовне, об'єкт та суб'єкт, раціональне й ірраціональне), символ створює власну смислову перспективу, розуміння та інтерпретація якої потребує оперування кодами різного рівня. При цьому слід підкреслити, що символ – є суто матеріальний об'єкт. Він є породженням духовної культури [60, с. 630-631].

Американський антрополог і соціолог К. Гірц наголошував на тому, що символи є структурними елементами подій, які відбуваються у житті людини. «У результаті такого підходу культура як сукупність символів, є не лише прикрасою людського існування, а й умовою, що його забезпечує» [71, с. 51].

Е. Кассіерер зосереджує концепцію символу у сфері людської свідомості й зазначає, що зрозуміти культуру та людину означає зрозуміти принцип утворення символічних світів. Цікавою є думка А. Свідзинського, який зауважує, що культура є механізмом самоорганізації, бо: «Культура твориться людьми і творить людей, отже, людина ніколи не завершена» [78, с. 10].

Фаза нестійкості завершується або деградацією системи, або формуванням більш складних охоронних механізмів, які дозволяють досягати корисного, необхідного результату [85, с.156].

Звідси символізм, що за сприятливих умов веде до гомогенізації соціального життя, тобто до об'єднання певної соціальної групи навколо цінностей, символів (група середньовічних майстрів, поселення з усталеними історичними нормами і традиціями, етнографічна група). Якщо брати до уваги символізм кінця XIX – початку XX століття, то варто звернутися до вчення О. Лосева, в якому він зауважує, що символізм у цей період розуміється дуже вузько – «як містичний відбиток невідомого, потойбічного світу на кожному предметі та живій істоті» [58]. Світ людини – міф (розгорнутий символ). «Символ наділений усіма якостями знака, адже він має знакову природу» [26, с. 30].

За переконаннями українського філософа С. Кримського, особливий випадок знакового заміщення подій і речей можна назвати символом. Проте учений вважав, що символ відрізняється від простого знака, адже він не лише дає найменування речам, але й може передбачити їх смисловий образ, зокрема це можна простежити у фольклорі. На підтвердження своїх думок С. Кримський використовував тезу О. Потебні: «символ не обмежується тільки одним конкретним значенням, а дає можливість безкінечного значимого. Він особливий тим, що здатен нести в собі повідомлення про дискурсивно недосяжну сферу інтуїтивного або навіть про невідому складову відомого» [50, с. 24].

У дослідженні про можливості функціонування поетичної мови О. Лосєв подав власне тлумачення символу: «Символом можна назвати таку образну конструкцію, яка здатна вказувати на будь-які сфери буття, навіть на безмежні, адже категорія символу з одного боку завершена, має кінець, а з іншого – безкінечна» [57, с. 433]. Багато теоретиків ХХ століття вважали підґрунтям до своїх міркувань учення О. Потебні про символ та внутрішню форму слова й образу, а також закон пластичності образу, який розкрив О. Веселовський.

Український літературознавець та фольклорист О. Дей у монографії «Поетика української народної пісні» зазначав: «Залежно від функціонального призначення певної верстви пісенності й вираженого в ній естетичного ставлення до дійсності видозмінюється також і художня трансформація дійсного світу та комплекс поетичного арсеналу, застосовуваного для моделювання світу мистецьким шляхом» [23, с. 37]. А отже, зрозуміло, що у теорії символу важливо, щоб він ґрунтувався перш за все на живому спостереженні над дійсністю, щодо якої сам символ стає специфічним відображенням.

Цінність символічності образів можна простежити вже в перших київських літописах, різних «Житіях» та в «Слові про Ігорів похід». Проте варто зазначити, що автори чи аноніми використовували символіобрази

тільки для відображення дійсності, але не аналізували її. У вітчизняній теоретичній думці власне потрактування символу почалося з трактатів і творів Г. Сковороди, досліджень М. Костомарова, І. Нечуя-Левицького, О. Потебні; ґрунтовні тези можна прочитати в працях О. Бодянського, Ф. Колесси, О. Котляревського, П. Лукашевича, М. Максимовича, К. Сосенка, М. Сумцова, І. Срезневського, П. Чубинського, представників «Руської трійці» (І. Вагилевича, Я. Головацького, М. Шашкевича) та ін. [39, с. 338-346; 44, с. 72-77].

За останні десятиріччя достатньо уваги символу, а також мистецькій, державній, народнопоетичній та літературній символіці приділено в роботах А. Багнюка, О. Братка-Кутинського, З. Василька, М. Вовка, Е. Гаврилюка, Я. Гарасима, В. Давидюка, І. Денисюка, С. Єрмоленка, В. Завадської, В. Жайворонка, Л. Іваннікової, О. Козулі, В. Каноненка, С. Кримського, В. Куйбіди, З. Марчука, А. Мойсієнка, В. Мицика, Н. Науменка, Н. Пастуха, О. Потапенка, В. Сергійчука, І. Сирка, А. Сокульського, М. Ткача, М. Тупчієнка, Г. Усатенка, В. Хмеля, О. Цвид-Грома, М. Чумарної, О. Шалак, І. Шведа, Ю. Шутенка та інших учених. У найбільш значимих дослідженнях з етносимволіки та фольклористики описано пізнання символів на матеріалі українських літературних творів.

Вивчення народнопоетичної символіки в українській фольклористиці почалося з першої половини ХІХ століття, проте відбувалося нерегулярно. В останні роки ХХ століття увага до символу зростає. Це пов'язано з дослідженням проблем фольклорної та національно-мовної картин світу.

У цей період в українській фольклористиці з'явилося багато наукових, науково-популярних та енциклопедичних видань, наприклад, «Українська народна космогонія. Специфіка міфопоетичного мислення» О. Ткачука, «Словник символів» (1997 року) за редакцією М. Дмитренка, В. Коцура та О. Потапенка, «Словник символів культури України», «Українська міфологія» В. Войтовича. Народнопоетична символіка розглядалася в працях О. Братка, О. Гаврилюк, М. Гиряка, В. Давидюка, С. Китової, С. Козяр,

Л. Лопаниці, М. Крищука, Н. Лисюк, В. Мицика, Н. Пастух, Г. Усатенка, В. Хмеля, О. Цвида, а також у студіях В. Завадської, Л. Іваннікової, Я. Музиченка, О. Шалак. Дослідження цих учених входять до книг «Сто найвідоміших образів української міфології» та «Українські символи». Ці питання розглянуто також у монографії Г. Сокіл «Українські обхідні календарно-обрядові пісні: Структура, функції, семантика», у статті Ю. Шутенко «Фольклорна традиція та авторське «Я»: поезія Василя Голобородька», Т. Колотила «Українська народна пісенна алегорія», Я. Гарасима «Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору», М. Вовк «Міфо-символічні джерела прозової спадщини Василя Барки» та ін.

Отже, оскільки є можливість опрацьовувати не тільки символіку текстів певних жанрів чи okazіонально-функціональних змістоформ, а й велику кількість конкретних традиційних образів, то українські фольклорні символи є широким та невичерпним об'єктом дослідження.

Система образів-символів відображає своєрідне відтворення дійсності. Розглядаючи народну символіку на прикладі поезії, можна констатувати, що вона є чітким та стійким уявленням, що породжує незмінну сукупність асоціацій, які виникають у свідомості людини, і які вона переносить у певну поетичну парадигму. Символ чи код не піддається легкому тлумаченню, адже він є невід'ємною складовою образу, і його структура має за мету передати цілісний образ світу через кожне окреме явище. У словесному мистецтві поняття образу-символу поділяється на три складові: суб'єктивно-творче, об'єктивно-пізнавальне й знаково-узагальнююче. За двома першими складовими характеризують специфіку образу, а за допомогою третьої – символу [82].

У фольклорно-літературознавчій та культурно-філософській думці поняття образу й символу переважно розмежовуються. Дослідники М. Бахтін [2], М. Костомаров [47], О. Потебня [75], аналізуючи мистецький

процес, послуговуються образом, а такі вчені, як: А. Лосєв [57] та М. Новикова [66] – символом.

Для визначення сенсу художнього символу головною є теорія про те, що символ указує на можливість виходу образу за власні межі, на наявність смислу, який є нероздільний з образом, але при цьому вони не однакові.

Людська свідомість може сприймати світ не лише в реально-видимих формах, а й через уподібнення явищ одне до одного. За допомогою дослідів чи спостережень установити таку властивість у людства в певний час дуже важко, тому вчені не можуть з точністю сказати чи є вона вродженою або набутою в процесі розвитку та виховання. Загальновідомо, що кожен із нас користується досить великою кількістю різних символів, і це не викликає у нас жодних труднощів. У сучасній науці ще немає загальної теорії символу, яка охоплювала б якомога більше аспектів його виявлення. Проте, на сьогоднішній момент, досить чітко розроблені окремі (часткові) питання символіки, які охоплюють значний період вивчення цього питання – починаючи від історії виникнення терміна – і до різних тлумачень концепту символу.

За допомогою свідомості у нашій пам'яті зберігається те, що привертає увагу, і таким чином людина пристосовується до довкілля, під впливом якого формується особистісна «картина Світу». Тобто центром усвідомлення є те, що здатне врегулювати поведінку та дії індивіда, ураховуючи дійсність, яка через образ-символ об'єднує певне окреме явище зі всією сукупністю довкілля і, хоча наділена універсальним загальнолюдським характером, їй властиві обов'язкові етнічні риси [32, с. 87-105].

Поняття символу та міфу споріднені, адже останній є матеріальним збігом почуттєвого образу та загальної ідеї. Неможливо заперечувати той факт, що міфи та ритуали є дуже цінним матеріалом, адже вони є відгуками давнини, завдяки яким удалося вціліти, хоч і в залишковій формі, спостереженням та рефлексії. Кожна складова міфу в певній формі одночасно передає цілісну систему існуючих у реальному часі та просторі й

віртуальних, вигаданих відносин. Таким чином, міфологічна рефлексія існує на межі між поняттями та чуттєвими образами, а культурні символи-знаки є посередниками між ними [89, с. 156].

Запам'ятати велику кількість історичних подій і при цьому залишити тільки найголовніше, тобто поняття етнічної ідентичності для майбутніх поколінь, дуже важко. Для полегшення цього процесу існує спосіб свідомого чи несвідомого перенесення деяких переконань на символи, що створюють певний образ у свідомості людини. Таким чином утворилися міфологи, які допомагали зберегти рівновагу духу. У кожній окремій етнічній спільноті символіка міфологем відображається по-різному. Оскільки в цьому символічному способі перенесення міфологічних мотивів у людську пам'ять задована духовна сутність етносу, він є дуже важливим для формування світобачення та існування певного етносу [88].

Сучасна людина підлягає впливу від символів та міфів, а тому міфологічна свідомість є важливою частиною духовного життя людства на всіх історичних етапах. На жаль, цивілізація витіснила міф, звівши уявлення про нього до рівня дитячої казки, при цьому принижуючи цінність його сакрального значення. Але міфологічні образи продовжують існувати, за вченням К. Юнга, «пробиваються на поверхню з неймовірною силою» [94], і тому дуже важливо вивчати всі аспекти національного підсвідомого. Масова поведінка є важливим складником соціального прогресу, і тому вплив міфу на людину вимагає зосередження уваги на міфотворчості та міфології, яка може спрямувати нашу активність у конкретне, корисне русло.

За допомогою пісенного фольклору відтворюються різні етапи народнопоетичного світосприйняття. Народна пісенна часова система відображає єдність жанрово-символічного та світоглядного рівнів формування образів-символів. Розглядаючи жанровий рівень, можна простежити динаміку від обрядового фольклору (ритуали, міфи) до творів родинно-побутового циклу (пісенна лірика) [89, с. 156].

У часі формування обрядової символіки, символів-архетипів та міфологічного світорозуміння передбачається ототожнення символічної форми і значення, що передбачає будь-яку рефлексію над символом. Фольклористи виокремлюють в обрядових текстах символи-архетипи (хліб, вода, вогонь, дім, гора-низ, сонце, місяць, коло), які є наближені до більш конкретизованого знака (коза – символ плодючості й урожаю, місяць – господар, колесо – сонце, сонце – господиня, мати – єднання між світами живих і мертвих, подружньої пари тощо) [88, с. 125].

Циклічне сприйняття часу розкривається у контексті архетипних символів обрядового фольклору. Символи-кліше мають широке, але усталене традиційне значення, яке розвивалося ще в часи міфологічного світогляду (весна, коли розквітає природа, символізує молодість, цноту; вода – спокій, єднання людей). На такі символи з часом нашаровувалися нові значення (таким чином, калина, яка виконувала роль провідника між світами, стала символом молодої, вродливої дівчини, а також символом України) [89, с. 156].

Символи-кліше можна простежити в обрядових та в ліричних текстах. У першому випадку – це образне паралельне співвідношення віку природи до віку людини в родинно-обрядовій пісенності; а в ліриці – пшениця символізує жінку, ріка, трава – дівчину. Символи в ліричних і обрядових піснях різняться між собою. Обрядова лірика наділена психологізмом, її значення обумовлюється контекстом і внутрішнім психічним станом автора. А в ліричних піснях знакове визначення архетипів та кліше поступається образно-символічній багатозначності. Така тенденція пояснюється тим, що «жіночих» хорів у обрядовій поезії значно більше, ніж «чоловічих» [76].

О. Потебня стосовно цього зазначав: «Загалом думка чоловіка рухливіша, ширша, мінливіша з огляду на нові, об'єднані в ній стихії, ніж думка жінки, замкнутої в коло плинно-мінливого побуту, більш близької природи і непорушного розмаїття явищ. Жінка – переважно берегиня обрядів і вірувань, давно заціпенілого й уже не зрозумілого язичництва. Тому зв'язок

з мовою і символом, що характеризує жіночі пісні, зустрічається в чоловічих значно менше» [75, с. 5].

Найсприятливішим середовищем для створення і побутування загальнонародної символіки була пісня. Спостереження вказують на те, що композиційні та стилістичні форми вираження поетичної символіки є досить різнорідними і проявляються в обрядовій пісенній поезії.

Отже, ми простежили теоретичні поняття «символ» і «код» у тлумаченні різних науковців. Зазначаємо, що проблема дослідження архетипів та міфологічної свідомості є значущою та актуальною, адже вони є невід'ємною складовою свідомості українців і виявляються на символічному рівні народних обрядових пісень, а також епічних і драматичних творів.

1.2. Історія вінка як національного символу

Одним із провідних національних українських символів є вінок. Історія цього символу розпочалась у стародавні часи. Наші предки вірили, що через вінок наш світ відвідували безсмертні душі з потойбіччя. Перші згадки про вінки з'явилися у шумерській культурі (XII-III ст. до н.е.).

Нашадки шумерів залишили у спадок слов'янам деякі символи, зокрема, цікавим є знак шумерської богині на ім'я Іштар (Інанні), який символізує небо і складається з кола з уплетеною в нього стрічкою та зірки в центрі. Цей знак зображений на саркофазі князя Ярослава Мудрого, який похований у Софії Київській. Дослідники схиляються до того, що спрощений знак богині і є українським вінком, який служить оберегом від нечистих сил [91].

У давнину вінок служив атрибутом бенкету чи застілля, символізуючи щастя та талант, прикрашаючи священні та культові предмети, уквітчуючи голову переможця, оратори носили його під час своїх виступів. Він також міг бути свідченням смутку за мертвими.

Вінок також давно відомий на українській землі. На стародавніх зображеннях можна побачити жінок у головних уборах із квітів, трав, зілля та гілок. Наші предки усвідомлювали, що «головою» вони розуміють зовнішній світ і здійснюють вплив на нього, тому за допомогою різних головних уборів і вінків намагалися зцілитися, захиститися від різних злих заклинань, убезпечити добробут сім'ї.

Наші пращури вважали рослини оберегами від злих духів, дурного ока та недугів, тому й сплітали вінки з різноманітних рослин. Кожна квітка мала своє значення, символ та виконувала певну функцію – головний біль заспокоювали чорнобривці, незабудки та барвінок зір берегли, ромашка серце заспокоювала, безсмертник рани загоював, а мак давав сон і беріг думки [80].

Дівчата починали носити вінки з дитинства, але квіти і трави у ньому змінювались відповідно до віку дівчини. Вінок міг налічувати від 10 до 12 різноманітних квітів, кожна з яких мала своє значення. Ромашка вважається символом любові та вірності; мак – символ родючості, молодості та вроди; волошки означають людяність; соняшник – відданість; лілея є атрибутом дівочої вроди та цнотливості; материнка символізує материнську турботу та любов тощо.

Для посилення захисної функції вінка серед квітів уплітали листя та зілля: буркун-зілля, яке, на думку пращурів, здатне об'єднати розлучену пару; листя дуба – символ непереможної сили. Проте найбільш сильним оберегом вважався барвінок. Люди вірили, що для того, щоб між молодими людьми спалахнуло кохання, їм достатньо з'їсти барвінковий листок. Кожна пелюстка квітки мала окреме значення краси, ніжності, злагоди, вірності тощо [4, с. 370].

Улітку вінок плели з різноманітних трав і яскравих квітів, із приходом осені використовували золотисте листя, а взимку вплітали у головний убір штучні квіти. За традицією квіти потрібно було збирати в певні дні та в певний час, залежно від того, для чого плели вінок. Перед створенням

прикраси квіти ретельно очищали та перебирали. Строго заборонялося уплітати листя папороті, вовчі ягоди та дурман, адже все це вважалося «нечистим зіллям». У процесі плетіння присутність хлопців була небажаною.

Відомими є «київські» вінки, сплетені із воскових і штучних квітів. Їх плели та продавали на київських ринках черниці православних монастирів. Найчастіше такі вінки використовувалися як весільні, але штучні квіти обов'язково мали переплітатися із зеленим барвінком. У деяких регіонах України у вінок прийнято було вплітати пав'яче і навіть куряче пір'я. Але, незалежно від того, із чого сплетений вінок, він мав охайно виглядати на голові.

За допомогою вінка можна було прочитати душевний стан дівчини, події, що траплялися на життєвому шляху і, звичайно, почуття. Усе це передавалося мовою квітів та трав, уплетених у вінок.

У теперішній час наука створення вінка майже забута. А раніше ці знання переходили від старшого покоління до молодшого. Цінною була кожна деталь: де і в який час збирати квіти, як уплітати і зберігати, які трави та квіти можна між собою поєднувати, як продовжити термін свіжості вінка, бо зів'ялий вінок був недобрим знаком тощо.

Обряд плетіння вінків завжди проводився в супроводі пісень та приказок. Дітям сплітала вінок мати або старші сестри. Під подушку клали вінки, щоб побачити пророчий сон. Особливою силою наділяли вінки, виготовлені вагітною жінкою; за народними віруваннями така прикраса збільшувала плодючість полів і худоби. Вінок, сплетений дівчиною, символізував чистоту посіву.

Не менше значення мали стрічки (ленти, бинди): їх колір, довжина, поєднання. Стрічки мали 12 кольорів, кожен із яких оберігав, лікував і захищав власницю від зурочення.

Дівчина-сирота уплітала у волосся та у вінок стрічки блакитного кольору. Люди, які бажали допомогти дівчині, дарували їй хліб, гроші,

бажали стати щасливою й багатою. На знак вдячності у відповідь дівчина обдаровувала благодійників стрічкою з вінка.

У кожному регіоні термін «вінок» мав іншу назву. Окрім звичних – вінок, чільце, перев'язка, починаючи з кінця XIX століття використовувалися такі назви, як: теремок (Чернігівщина), перта, корона (Закарпаття), квітка (Наддніпрянина), коруна (Лемківщина) та інші. На Гуцульщині дівчата одягали на голову чільце, схоже на вінок, а на Буковині – коди, тобто уподібнені до вінка прикраси, що закріплювалися на волоссі й пишно піднімалися вгору [4; 92; 95].

Вінки різнилися між собою залежно від територіальної приналежності. Наприклад, у Середньому Придніпров'ї у напрямку потилиці поступово виплітали менші за розміром квіти, а на Поділлі «заквітчували» вінок у протилежному напрямку. На Заході сплетені вінки доповнювали скляними намистинами або різнокольоровою вовною, яка прив'язувалася до коси. Гуцульські дівчата носили головні убори зі стрічок та пір'я, які називали карабулями. Поліські вінки засвідчували заможність молодиці: чим багатша, тип гарніший та пишніший вінок. Тому в дівчат із бідних сільських родин часто замість вінка був переплетений обруч [91].

В Україні нараховують більше, ніж 77 видів вінків: різдвяний, вінок відданості, чернечий, вінок надії, вінок розлуки, вінок кохання.

Вінок починали носити дівчатка з трьох років. Перший обруч-оберіг для доньки виплітала мама. Обов'язковим ритуалом було купання вінка в росі, після заходу сонця, лише після цього можна було покласти прикрасу до скрині. Такий вінок переважно складався із квітів, які мали цілющі властивості (барвінку, ромашки, чорнобривців).

Для старших дівчат плели інші вінки, доплітаючи в них безсмертник і листя яблуні. А згодом додавали ще й мак та волошку.

Дівчата від 13 років і до заміжжя плели вінок кохання, який складався з грона калини та ромашок із додаванням яблуневого та вишневого цвіту.

Якщо дівчина засватана, то вона одягала вінок із барвінку, м'яти та інших цілющих трав [34, с. 40].

Оригінальним є вінок відданості, який мав у основі волошки та квітучий любисток, уплетений між ними. Такий вінок дівчата дарували коханим перед розлукою. Козак тримав подарунок у шовковій хустці біля серця.

Існував також і вінок надії, який плели з волошок і польового маку дівчата, які не пізнали щастя в коханні. Іноді такий вінок рішуча дівчина власноруч одягала обранцеві, щоб першою освідчитися йому в почуттях.

Якщо парубок покидав дівчину заради іншої, то вона виплітала вінок розлуки з вересу та первоцвіту. А коли ініціатором припинення відносин була дівчина, вона дарувала хлопцеві вінок із китиць верби та квітів барвінку, що означало, що вона закохана в іншого.

Дівчата, які ставали на шлях служіння Богові, готували чернечий вінок. Увечері, перед її відходом до монастиря, збиралися дівчата і приносили з собою білі лілії, що символізують чистоту. Майбутня черниця зустрічала подружок і, вже як наречена Господа, прощалася з дівуванням. Після цього обряду вона перевдягалася у темпу сукню, знімала квітковий вінок та одягала на голову вінок із білих лілій, а свій дівочий вінок передавала найкращій подрузі.

Можемо підбити підсумки, що в Україні існували вікові, магічні, ритуальні, звичаєві вінки. Не менше значення приділяли стрічкам, їх вимірювали по довжині коси й розрізали так, щоб прикрити волосся. Вінки були справжніми витворами мистецтва.

Отже, вінок, сплетений із квітів та зелені, є одним із давніх символів нашого народу. Ця краса не лише створює особливий зовнішній вигляд юної дівчини, а й є дуже цінним символом українського життя. Традиції українського вінкоплетіння, використання цього головного убору в різних обрядах, потрактування оберегового значення вінків потребують

докладнішого вивчення. І тому, щоб зберегти національний характер українців, дуже важливо не втратити ці сакральні знання.

ПОЛІСИМВОЛІЧНІ КОДИ УКРАЇНСЬКОГО ВІНКА В НАРОДНИХ ОБРЯДАХ ТА ПІСНЯХ

2.1. Вінок як оберіг у народній весільній обрядовості

Вінок відрізняється від інших головних уборів тим, що він виконує тільки символічно-оберегову й естетичну функцію, не має ніякого утилітарного призначення та своєю формою символізує сонце.

«Словник символів культури України» подає таке тлумачення вінка: «Це символ перемоги, слави, успіху та щастя; влади, сонця, молодості та дівочтва, а також при певних обставинах є символом смерті та скорботи» [82, с. 42].

Особливу роль вінок відіграє у весільних звичаях та обрядах. Весільний вінок виконує соціально-диференціюючу функцію, адже за традицією його одягають лише раз у житті. Існує вислів «стати під вінець», що означає поєднання сердець двох людей.

Оскільки вінок має форму кола, чим він нагадує калач (а в давнину – особливий ритуальний хліб) та обручку, то саме з цим і пов'язане його магічне використання. У значеннєвому полі вінка наявна семантика освячення. Із цією метою в деяких регіонах України, у певні дні, особливо в ніч на Івана Купала, переливали воду через вінок, бо вірили, що саме в цей день активізуються злі сили. Інколи вінком прикрашали дійницю у корів, або через вінок зціджували молоко, щоб жоден злий помисел не потрапив до глечика з напоєм. За давніми віруваннями у такий спосіб усе очищувалося та освячувалося [95, с. 165].

Основне «завдання» весільного вінка – оберігати наречену від «лихого ока». Такий вінок складався з рути та барвінку. Його виплітали подружки молодої напередодні весілля, у дівич-вечір. Процес створення вінка завжди супроводжувався піснями та музикою. Для запрошених гостей також плелися букети з квітів та зілля. До XX століття майже всі дівчата на своє весілля

плели квітковий вінок (зазвичай із живих квітів, але, якщо батьки молодої були заможні, то купували доньці головний убір зі штучних квітів, які виготовлялися із воску та пофарбованого цигаркового паперу й уплітали до них барвінок і любисток).

Ще одним важливим весільним атрибутом є коровай, прикрашений вінком із калини та колосків, щоб любов була вічною і не втрачала своєї принади, як свіжі листки калини. А поверх вінка на короваї клали дві ложки, що символізувало єднання Роду (одна ложка була призначена для живих, а інша для померлих предків, щоб вони з неба порадили за своїх онуків). Ложки перев'язували червоною стрічкою (улюбленим кольором Великої Матері Богині Лади), бо вірили, що вона в такий святковий день приходила, щоб подарувати гармонію представникам двох родів, аби нова сім'я жила у достатку та злагоді [66].

За столом, над місцем молодят, вішали два переплетених між собою вінки, це означало, що долі дівчини та парубка з'єднані навіки.

Зазвичай, у будь-якому рушниковому орнаменті місце вінка чітко регламентовано – угорі композиції. Таким чином, майстриня ніби «завершує» усе сказане мовою вишивки. Вінки на рушниках утворюються із різноманітних компонентів – листя, стебла, поєднання квітів, калина тощо. Цей символ особливий своєю незалежністю та наповненням, коли він подається в різному обрамленні, або у парі з іншим орнаментом. Вінок має багато символічних значень, зокрема можемо виокремити – дівочтво, цноту, вроду, кохання та вірність. Форма прикраси (замкнуте коло) оберігає все найдорожче для людини, адже всередину вінка не може потрапити ніяке лихо.

Вінок символізував цнотливість та чистоту дівчини, яка виходила заміж. Якщо вона втрачала невинність до шлюбу, то не могла більше одягати вінок. Інколи, для осоромлення, такій юнці одягали на голову лише половину прикраси.

Темного лугу калина,

Купували кущі, не продала,
Доброго батька дитина,
Прохали хлопці, не дала,
Хоч вона по ночам ходила,
Шовком ноженьки зв'язучи,
Та при собі калину носила,
Для свого друга держача [56].

Основним незмінним компонентом весільного вінка був барвінок – символ довгого кохання. Його листя натирали часником та медом, щоб захистити молодят від усякого зла. Також до вінка додавали волошки, калину, руту, м'яту, іноді у квіти вплітали червону нитку з вовни та клеїли монети, родзинки і навіть пір'я. У деяких регіонах України, зокрема на Вінниччині, наречені одягали вінок, схожий на тонку гірлянду з червоною стрічкою та барвінком. Кінці такої прикраси повністю покривали косу. [6].

Жоден етап весільного обряду не проходив без участі вінка. На Житомирщині засватана дівчина вплітала у волосся червону стрічку, а хлопець одержував у подарунок квітку барвінку, що означало згоду на шлюб. У цій області наречені й досі обмінюються вінками на сватанні. У сучасному світі цей звичай перетворився на обмін обручками.

На Західній Україні популярністю користувалися вінки, сплетені в барвінкові дні, їх мастили медом та покривали позолотою. Дівчина не повинна була знімати головний убір аж до самого шлюбу, тому змушена була навіть спати в ньому. Так оберігали вінок, бо вірили, що, якщо він загубиться, або, якщо хтось його поцупить, то щастя в подружньому житті не буде.

Домівку нареченої прикрашали квітами, букетами колосків та стрічками. Така оздоба символізувала красу, молодість та незайманість. Також під час останньої вечірки молодої, у дівич-вечір, подружки нареченої виготовляли вінки для молодят та маленьку квітку для нареченого.

Дружки під час плетіння святкового вінка співали: «Благослови, ненько, віночок сплітати, вінок для царівни нашої оселі, для сестри, для внучки Праматері Лелі». У давніх обрядах предків вінок був символом продовження роду та знаменував процвітання та багатство у родині [30].

Ф. Вовк у своїх етнографічних дослідженнях зазначав: «Сплетений вінок клали на круглий хліб і несли до батьків дівчини, щоб отримати їхнє благословення. Батьки одягали вінок на голову доньці, при цьому тричі торкаючись до її чола – цей процес називався вінчанням» [11].

Темою весільної обрядовості цікавився також і В. Голобородько. Дослідник зазначав, що втрата вінка у певний спосіб метафоризує втрату дівочої чистоти та цноти до одруження [20].

Підтвердженням думки про те, що вінок є безпосереднім символом незайманості, є такі сталі вислови: загубити вінок, позбутися віночка, не доходити у вінку, давати вінець, збавити вінець, розвити вінець тощо.

Фразеологізм «загубити вінок» згадується в народній весільній пісні: «Удівонька свою доньку била: де ти, дочко, вінок загубила». Вислови «розвити вінець», «збавити вінець», «доходити вінець» стосуються звичаю весільної «комори»:

Ой пішов дощик краплистий,
Та уродив вінчик барвистий.
Та не уміла Маруся носити,
Та мусила Іванка просити:
– Ой окраси, Іванку, сей вінчик мій,
Та звеселимо увесь рід свій... [27]

Оскільки вінок для молодої виготовлявся з листя барвінку, то існувала примовка: «Юнку віддають – вінок із барвінку на голівку кладуть», про що йде мова в пісні:

Ой на небі три зірнички,
А на землі три сестрички.
Перша несе гостру голку,

Друга несе нитку шовку,
Третя несе барвіночок
Молоденькій на віночок [27].

Барвінок не дарма згадується майже в усіх обрядових піснях весільного циклу, адже це рослина, яка не жовтіє та не в'яне цілий рік, а зберігає свою свіжість. У фольклорних текстах виокремлюється саме ця ознака. Зелений вінок безпосередньо стосується молодят, а отже, зелений колір символізує «незрілість».

Весільний вінок виготовлявся в останню суботу перед святом. Ф. Вовк так описував цей процес: «Усі присутні на дівич-вечорі жінки по черзі влітають по два листочки барвінку у вінок для нареченої. Поверхню цих листочків відразу позолочують» [11]. Отже, дівчина, так само, як листя барвінку, послідовно перетворюється із молоді, незрілої особи до готової до дорослого життя жінки: від «зеленого стану» до «стиглого» (зелений барвінок покривається позолотою, що і є знаком «дозрілості»).

Український весільний обряд удосконалювався протягом декількох століть. У ньому можна виокремити такі головні обрядодії: розчісування дівочої коси, уплітання у неї стрічок та одягання на голову вінка, переплетеного різними стрічками. Стосовно першої дії Ф. Вовк зазначав: «Після розплітання коси, до молоді підходили дружки, щоб розчесати їй волосся та намастити його медом чи маслом» [11]. Зрозуміло, що в давнину існував звичай змащувати волосся певними речовинами. У теперішній час цей ритуал не виконується, проте він залишається у весільних піснях. Наприклад, із цієї пісні ми бачимо, що інколи волосся нареченої омивали горілкою:

Ненько ж моя ріднесенька,
Змий же мені головоньку
Білими та рученьками,
Дрібними та слізеньками,
Як не медом, то горілкою,

Бо не буду я вже дівкою [56].

Далі у своєму дослідженні Ф. Вовк пише: «У цей час заходить заплакана мати, наливає горілку в тарілку й змочує доньчине волосся» [11].

У весільній пісні, яка виконувалась під час розплітання коси, звичай «позолочення» волосся порівнюється з обмолочуванням зерна:

Ой на дворі просо молотять,

А в хаті косу золотять.

А на дворі домолочують,

А в хаті дозолочують.

А на дворі домолотили,

А в хаті дозолотили [11].

Із пісні очевидно, що «золотити» волосся, означає змащувати його жовтим маслом та медом для того, щоб надати «стиглості», зрілості.

Також існував інший спосіб «окультурення дикого волосся». Його покривали полотняними виробами, елементами жіночого вбрання (обрус, намітка тощо). Отже, барвінковий весільний вінок, покритий позолотою, має дві окремих ознаки: зелень та золото. Жовтий колір асоціюється із сонцем, яке дає всьому живому силу та енергію. Вищезазначені ознаки вінка спостерігаються лише у піснях весільного циклу:

Не вінок то горить,

Полум'я палає –

На нашій Мелані

Із барвінку вінок сяє.

Чи вогонь горить, чи полум'я палає,

Чи на Мелані золотий вінок сіяє?

Не вогонь горить, не полум'я палає,

То на Мелані золотий вінок сіяє [27].

Дуже часто весільний вінок називають, або уявляють короною, яка є обов'язковим атрибутом володаря, короля (королеви). Підтвердженням цієї тези є промовки: «Не царського роду, а корону носить», «Не цар, а в короні»,

«На голові корону має, та не король» тощо. Отже, корона як назва вінка є символом царя. Звідси стає зрозумілим називання молодят царем та царівною, королем та королевою, князем та княгинею. Логічно, що давній позолочений весільний вінок став прообразом королівської корони і згодом у весільному обряді почав утілюватися лише метафорично.

Проведення весільного обряду мало свої особливості в кожному регіоні України. Наприклад, на Тернопільщині дівчина з подружками власноруч збирала барвінок для свого вінка напередодні дівич-вечора. Після заходу сонця його викладали на білу скатертину й читали молитви для благословення на виготовлення головного убору. Потім усі присутні сідали за стіл, а мати молодії починала плести перший вінок, сплівши який, вона йшла в іншу кімнату. Головною залишалася старша дружка, яка пильно слідувала, щоб дівчата не вплітали у вінок несвіже листя чи поламані гілки, адже неякісний вінок означав нещасливе майбутнє для подружньої пари. До весільних вінків ставилися дуже серйозно. Їх ніколи не дарували подружкам, не дозволяли дітям гратися ними, бо вірили, що цей головний убір є запорукою та оберегом щастя, злагоди та достатку в сім'ї.

У селах Донеччини популярними були воскові (парафінові) вінки. Дівчата виготовляли їх задовго до весілля. Такі прикраси були дуже цінними, адже вважалося, що молода майстриня вклала у вінок усю душу [80].

Гостей, запрошених на весілля, також прикрашали квітами з вінка. Тим, хто брав участь у весільних обрядах, прикріплювали до капелюха чи сорочки маленькі букети, або перев'язували на руку вишитий рушник. На Дніпропетровщині в 60-ті роки ХХ століття на зап'ястя молодят одягали вінок – як символ єдності та нерозривності їхнього союзу [91].

За традицією, вінки вплітали не лише нареченим, а й старійшинам роду та хрещеним батькам. Такі прикраси виготовляли з житніх колосків, рути, м'яти, барвінку, чебрецю, рожі, калини. Після весілля здійснювали обряд вінкопокладання на знак вдячності за належне виховання дітей та збереження споконвічних традицій.

Хоча весільні звичаї в різних місцевостях України мали певні відмінності, та загалом весільний обряд складався з ряду дій, які є незмінними в кожному куточку нашої держави. Як уже зазначалося, однією із головних обрядодій є виплітання вінка, який відіграє основну роль на весіллі.

Цікавим є гуцульський обряд «Вінки». У четвер, перед весіллям, до хати молодої (молодого) приходять свахи, запрошені батьками, і починають плести вінки для наречених. Для цього процесу обирали саме четвер, бо за давньою традицією п'ятниця була пісним днем, а в суботу зазвичай проводили саме весілля.

Дівчина власноруч збирала приладдя для вінків і віддавала свашкам. Усі компоненти складали в сито, а саме:

- барвінок – символ вічного кохання;
- часник – символ здорового духу;
- мед – запорука «солодкого» життя;
- копійки, щоб у сім'ї завжди був достаток;
- голка з червоною ниткою, якою прошивали вінок [6].

Свашки приходили до домівки молодої (молодого), де для них уже було приготовлено все необхідне для роботи. Вони сідали до столу, запрошували до кімнати рідню наречених та всіх присутніх. Перед початком шиття вінка обов'язково читали молитву:

У цей час співають:

Ой, барви, барви барвінкові

Ой, благослови Боже.

До нас, Божечку, до нас, (2р)

Бо у нас нині гаразд.

Ой, кувала зозуленька в суботу

Та дай-ко нам, рідна мамко, роботу.

Задзвонили всі ангели в дзвіночок,

Зачинають свашки шити віночок [66].

Починала шити вінок старша сваха. Вона відрізала невеликий шматок від приготованого завчасно короваю, обкладала його листям барвінку, навколо якого приклеювала три зубчики часнику та три монети. Першою прошити вінок мала мати нареченої.

Свахи співали:

Задзвонили всі ангели в дзвіночок
Зачни, зачни, рідна мамко, віночок,
Матінка вінок шиє,
А її серденько ниє [69].

Далі запрошували батька прошити вінок:

Задзвонили всі ангели в дзвіночок
Зачни, зачни, рідний татку, віночок,
А татко вінок шиє, (2р.)
Його серденько ниє [69].

Сваха продовжувала роботу лише після того, як батьки молодої прошили вінок:

Ой, шийся вінку гладко, (2р.)
Як червонеє ябко.
Ой, йди з ним межи люди, - (2р.)
Гонір родови буде.
Ой, ти, старша свашенько (2р.)
Ший віночок скоренько.
Подивисі в віконце, (2р.)
бо вже в полудни сонце [69].

Коли вінок завершено, сваха клала всі невикористані компоненти назад у сито та подавала готову прикрасу на оцінку батькам.

При цьому лунала пісня:

Ой, кувала зозулечка в суботу,
Приймай, приймай, рідна мамко, роботу [69].

Сваха вклонялася батькам, тричі цілувала їх та бажала, щоб їхні діти жили в щасті, злагоді та мирі, щоб їхнє життя проходило так само легко, як шився вінок.

Після цього свашки починали прикрашати весільне дерево, яке означало урочистість події. Цей процес також супроводжувався піснями:

Ой, устаньмо свашечки, не сидім,

Тай крутєє деревце уберім [27].

Усі подружки нареченої, а також брати та сестри допомагали прикрашати дерево квітами. Коли роботу було закінчено, деревце показували старості. Вважалося, що чим гарніше деревце, ти більший дадуть за нього викуп.

Свашки примовляють:

Ой, ти старосто-серце,

Вікупи в нас деревце [56].

Коли викуп було отримано, жінки жартівливо співали:

Ой, наш староста, як пан. (2 р.)

На нім пірваний жупан.

Свашки з него сміються,

Що в него штани друкьсі.

А староста украв колач, кухарка печеню,

Посідали на зад хати, зробили вечерю [69].

Обряд завершувався подякою батькам та найкращими побажаннями для молодят.

Вінок залишався важливим сімейним символом і після весілля. Ним прикрашали образ Святої Богородиці, клали в колиску до дитини, зашивали в подушку й навіть доїли через нього хвору корову, щоб та скоріше одужала. Оскільки вінок був могутнім оберегом, то його давали чоловікам, які йшли на війну, щоб захистити та вберегти їх від смерті.

Цікавим був звичай знімання з голови нареченої вінка та одягання на неї очіпка, що засвідчувало її перехід від дівчини до жінки. У деяких регіонах

України молода кидала у гурт незаміжніх дівчат не букет, як прийнято робити в сучасному житті, а свій вінок. Та, хто спіймала вінок, вийде заміж раніше за подруг.

Дослідник В. Скуратівський описував обряд під назвою «Вінець», який призначався для батьків, котрі видавали заміж останню дитину. Через три дні після весілля однолітки відзначали вінця батькам, але обов'язковою умовою було, щоб усі їхні діти були в парах. Готували красивий вінок із живоцвіту й вручали його батькам наречених. Після цього різали коровай, промовляли тости та побажання, дарували дарунки й співали пісні, призначені для такого дійства:

Ой помалу, дружечки, йдіте,
 Пилом не пиліте,
 Щоб наша пава
 Пилом не припала,
 Щоб наша Матінка
 З личенька не спала,
 І щоб наш Тато
 Пам'ятав це свято [27].

Такий вінок зазвичай ставили на покуті та не знімали до кінця життя батьків. Саме з цього обряду пішов відомий фразеологізм: «Вінець – ділу кінець», який означає, що батьки виконали свій обов'язок, тобто одружили (видали заміж) усіх своїх дітей.

Тож і до сьогодні елементи вінка збереглися в сучасних весільних обрядах. Особливо їх можна спостерігати в сільській місцевості. Вінком прикрашають весільний поїзд, одяг, будинки наречених тощо. Це є яскравим свідченням того, що споконвічні народні традиції активно повертаються у весільні звичаї сучасних українських молодят.

Отже, вінок у родинній обрядовості багатосимволічний. Він був символом дівоцтва, виконував магічну роль оберегу, свідчив про чистоту, цнотливість нареченої і став невід'ємним атрибутом кожної родини.

2.2. Сакральне значення вінка в календарно-обрядовій поезії

Вербальний символ вінка доволі часто можна спостерігати в гаївках, веснянках, купальських, троїцьких та петрівчаних, обжинкових піснях, а також у щедрівках та колядках. Із наших спостережень можна зробити висновок, що найбільш вживаними в таких текстах є епітети-флороназви: ружовий вінок, рутяний (виготовлений із рути), із хрещатого барвінку, житяний, вівсяний вінок і подібне:

Ой весна, весна, днем красна.
 Що ти нам, весна, принесла?
 – Принесла я вам літечко,
 Ще й запашненьке зіллячко,
 А вам, дівчата, по вінку
 З хрещатого барвінку,
 А вам, парубки, по кийку
 – Гоніте товар на гірку [35, с. 149].

Не викликає сумнівів, що наші предки дуже серйозно ставилися до підбору квітів. Як уже зазначалося у попередньому розділі, барвінок був символом здоров'я, краси, молодості, життєвої сили.

Важливо додати, що ця рослина пов'язана з містикою та потойбіччям: молодій дівчині мати клала в пазуху гілку барвінку, яку зривала з найдавнішої могили роду. Це робилося для того, щоб уберегти долю юнки, її честь, чистоту та цноту [28, с. 41].

Цікаво, що в деяких календарно-обрядових піснях назви «барвінок» і «вінок» вживаються як синоніми. Наприклад: «Винче, квітчастий барвінче» [29, с. 98].

На нашу думку, це означає, що українці сприймали барвінок як найголовніший та незамінний компонент дівочого вінка. До назви цієї рослини часто додають прикметник «хрещатий», скоріш за все через те, що

стебло барвінку має форму хреста (хрещату), особливо помітно це ранньої весни [28, с. 40].

У роботі неодноразово було зазначено, що первинно барвінковий вінок використовувався у весільній обрядовості:

Винку мій, винку,
З хрещачото барвѐнку!
Ино'м тає день вила,
И то'мтя не сходила:
Въ Суботу по полудню,
Въ неделю всю дниноньку,
Въ понеделокъ годиничку! [21, с. 298].

Необхідно зазначити, що вінок молодиці на виданні у календарно-обрядових піснях і весільний вінок мають майже однакову семантику. Вони означають пору дівочтва та є символами чистоти та непорочності. Крім того, іноді вінок не просто символізує дівчину, а й повністю замінює її, адже за повір'ями те, що трапляється з вінком, відбувається і з його власницею. О. Потебня один із перших учених, котрий зосередив увагу на цій особливості: «Кому дівчина вручає вінок, тому доручає і свою долю» [74, с. 206]

Не менш важливим складником дівочого вінка була рожа (ружа). Так у народі називали мальви та троянди. Поширеними були порівняння: «У гарного чоловіка жінка, як рожа, а у поганого на жабу схожа», «Ця дівчинонька гарна, як червона ружа» та інші. Вінок із рути був незмінним супутником безтурботного періоду дівування. На весіллі його теж замінювали на очіпок, що означало перехід жінки в інший статус [22, с. 288].

У колядках, які співалися для молодих дівчат, бачимо зображення одного з найважливіших етапів весільного обряду:

Гречна дівочка ружі зірвала,
У запасочку собі складала,
Із запасочки вой вибирала

Ще й у віночок красно сплітала...
 Як доплітала, на голову клала,
 На голову клала та й приміряла:
 – Дивіться, неню, чи гарненько,
 Дивіться, люди, чи діло буде...
 Не похвалили, вінчик взяли.
 Як го взяли, не вернули –
 Ані ружовий, ні барвінковий.
 Місто віночка рантушок дали,
 Шовков хустков голов завили.
 Як завивали, повінчували:
 Вінчуємо, гречна невісто,
 Вой невісточко та Оленочко [43, с. 470–471].

У цій колядці наявні продукувальні мотиви, засновані на вірі в чарівну силу слів, бажанням якнайкраще посприяти майбутньому дівчини через візуалізацію бажаних подій.

Варто зазначити, що колядки та щедрівки значною мірою пов'язані з циклом весільної поезії. Таку схожість достатньо легко пояснити, адже весілля проводили, починаючи з осені й до початку весни, отже, логічно, що відбулося переплетіння окремих образів, і навіть текстів родинної та календарної обрядовості. Спираючись на структурні типи, розрізнення пісень за певними особами, дослідники з'ясували, що колядки, адресовані дівчатам та хлопцям, сформувалися пізніше на основі запозичень із весільних та інших пісень [92, с. 49].

Окрім цього, можна констатувати, що деякі сюжети й образи, які використовувалися в текстах новорічної та різдвяної обрядовості, перенеслися з інших календарних жанрів і відображають практику обрядів весняно-літніх свят. Як приклад, можна назвати впізнавані епітети купальських пісень – такі як: вінець бав'янець, вінок-зеленок; вони доволі часто вживалися у схожих за змістом колядках:

Паночок ходить, паноньку водить,
На тій паноньці вінок-зелінок.
Десь нам сі узяли буйні вітрове
Та зайфайнули вінок-зелінок
За тихий Дунай, за Чорне море.
Надійшло ж туди три рибаченьки,
Перейшла же їх гречная панна:
– Ци не знайшли ви вінок-зелінок?
За то вам буде ой заплатонька,
Ой заплатонька, надгородонька.
Єдному буде ой заплатонька,
Другому буде вінок-зелінок,
Третьому буде гречная панна» [43, с. 356-357];
По горі, горі павоньки ходять,
Павоньки ходять, пір'їнько ронять.
За ними ходить гречная панна,
Гречная панна чом Марусенька.
Пір'я збирає, в рукавець пхає,
З рукавця бере, на столик кладе,
З столика бере, віночок плете...
Як сі схопили буйнії вітри,
Зірвали вінець, вінець-бав'янець,
Занесли єго в тихий Дунаєць.
Там сі знайшли три риболовці,
Три риболовці – всі три молодці.
Не ймили риби ані штучоньки,
Лише ймили вінець-бав'янець.
– А що нам буде за перев'янець?
Одному буде вінець-бав'янець,
Другому буде – злотий перстенець,

Третьому буде – сама молода,
Сама молода чом Марусенька» [43, с. 357-358].

Дослідники виявили багато пісень зі схожим сюжетом. У наведеній вище пісні, імовірно, ідеться про вінок із павичого пір'я, або ж, як його називали, «вінець-пав'янець».

Фольклорист О. Гура переконаний, що це пір'я слугувало додатковою прикрасою до виготовленого весільного вінка [22, с. 290]. Стосовно лексеми пав'янець, то швидше за все, це результат пристосування лексеми переємець, яка використовувалась у досліджуваних піснях.

У різних регіонах України дослідники відмічають відмінності у обрядах, зокрема в тих, що проводяться з використанням вінка. Наприклад, на території Бойківщини на пасовищах під час першого вигону худоби у готові квіткові вінки вплітали букове листя (його називали «юріїв окю») і чіпляли на роги тваринам. Від цього звичаю пішла приказка: «Вбрався, як корова на юрі» [17, с.28].

Сплівши вінок, парубки та дівчата співали:

Ой сита Ласька, сита
Вна ся напасла жита.
Ой повна Ласька, повна,
Шовкова на ній вовна.
Шовкову траву пасе,
Вна молочка принесла.
Ой два збанки сметанки
Дві дійниці жентички.
Два забаночки сметанки
Скотарям на сніданки.
Наша Красуня, наша,
Принесла гарнець масла,
А дві скіпці молока,
Бо там гола толока.

Ми Красуню намастили,
 Ми ї віночок звили.
 Тука Ласійцьо, тука,
 Зів'ю му вінок з бука,
 Наша газдинонька пишна,
 За воротонька вийшла,
 У ключі подзвонила,
 Череду поличила.
 Уся череда, уся,
 Лише скотаря нима,
 Пішов скотар по зілля,
 Бо ннись Свята Неділя [70].

Також у цьому регіоні вінок був одним із елементів Свята Петра. Під час цього чоловічого свята прославляли старійшин сім'ї, роду, громади. Відзначали його у липні на День Павла і Петра або Петрів день; сучасна повна назва День святих, славних і все хвальних первоверховних апостолів Петра і Павла.

У книзі Г. Маковій «Пісні одного селі» подано такі відомості про цей день: «Кожна сім'я виготовляла вінок із дубового трилисту і перед тим, як зайде сонце виходила у двір до того, кому виповнилося більше сімдесяти двох років, бо вважалося, що така людина живе вже «на позиченім віку». Люди вірили, що чим більше вони принесуть вінків, тим більше років прибавиться до життя. Отже, сходилося якомога більше людей» [59].

Стоячи під ворітьми заводили пісню:

Гой летів сокіл та й соколина
 – Вже зійшлася уся родина.
 Гой летів сокіл – сів спочивати,
 - Ми си зійшлися вас віншувати.
 Гой летів сокіл та й зронив перце
 – Най пан-господар бере сидельце.

Бере сідельце – коня впрягає,
Та й попід звізди собі літає...» [59, с. 136-137].

Потім із хати виносили стіл, накривали його святковою скатертиною і починали частування. Усі, хто прийшов привітати Петра, приносили різні страви. Вінки клали на голову господаря та опускали на плечі, і таким чином повністю накривали його вінками. Під час обіду лунали пісні:

На дублі-дублі сидить горлиця
Та й подивляє,
Вона у пана господарочка
Собі питає:
– Гей, господарю, ти господарю,
Я твоя сила,
Чи хай спускаюсь, чи хай злітаю,
Чи ті я мила?.. [42, с. 277].

У цей час поруч із господарем сідає його дружина, на голові якої красується жасминовий вінок, а жінки продовжують співати:

– Гой господарю, ти господарю,
Чи ті я любя?
Чи ня шануєш, чи на ня дуєш,
Чи я – згуба?
Чи, може, хочеш ти молодую
Вже замість мене?
Тоді хай дасть ті хмільного трюю
Листі зелене... [42, с. 277].
До пісні приєднуються чоловіки:
– Гой я не хочу хмільного трюю
Та й ні звідки,
Мені не милі є, окрім тебе,
Усі лелітки.
З тобою ходжу, мов паву воджу

По всім зарінку,

– А моя пава, як лебідь з става

– У білім вінку [42, с. 277].

Головна особа свята, Петро, знімає з голови своєї жінки вінок і віддає його одній із присутніх молодиць, щоб повісила його в хаті на видному місці. Це робилося для того, щоб діти бачили сімейну злагоду, кохання та вірність і брали приклад для свого майбутнього шлюбу.

Оригінальний звичай зафіксовано етнографами у с. Великий Кучурів у Передгір'ї Буковини. Дівчина, яка довго не виходила заміж, із нетерпінням чекала свята Петра. Після сходу сонця батько молодиці (або старший брат) садив її у візок, який прикрашали липовими краками, бо до небоги липло нещастя, а на колеса та ручку пов'язували пояси, якими дівчина переперізувалась. На голову молодиці одягали вінок із васильків. Це означало, що дівка в ній уже померла, адже васильки носили лише мертвим на могили. На плечі дівчини вішали рушник, щоб покрити голову, якщо виникне така потреба. Везучи дівку, співали:

Гой я в ненька, гой я в мамки дочка-одиначка,

Не гадала, не думала, що ня найде тачка.

Гой я в ненька, гой я в мамки та й цвила, як ружа,

– Не гадала, не думала, що не найду мужа.

Гой я в ненька, гой я в мамки в молоці си мила,

Якби знала, що ня найде, була-м си втопила [59, с. 153]

Батько привозив доньку до хати, в якій жив парубок і, стоячи перед ворітьми, кричав: - Це моя Іванка (або інше ім'я) може бути гарною газдинею у вашому домі. Дам за неї ... овець, ... ґрунту та корову. На цей крик із хати не виходив ні парубок, ні його батько. Виходила мати хлопця (або сестра). Дівчина в цей час прикривала обличчя руками. Якщо майбутні свати домовлялися, то парубкова мати знімала з голови дівчини васильковий вінок і кидала його через плечі, а замість нього пов'язувала невістці на голову рушник. Тільки після цього дівчина відкривала обличчя та йшла додому, а

батько у цей час домовлявся про заручини. Якщо, привізши доньку до воріт парубка, на крик не виходив ніхто, це означало незгоду. Батько міг возити дівчину, допоки зайде сонце. Якщо ніхто не погоджувався взяти її заміж, то вона мала чекати наступного свята Петра [42, с. 279].

На лівобережному Поліссі вінок активно задіювали у купальських та троїцьких ритуалах. У троїцький тиждень молодиці ходили на житні ниви, щоб сплести вінок із польових квітів. У цей час цвіли злаки, а тому таким чином намагалися посприяти зародженню зерна. Також ходили й у лляне поле, де виплітали вінки та молилися Богові, щоб уродився льон. Такі вінки носили й у грядки огірків, капусти для гарного урожаю [56].

Інколи у вінки вплітали цвіт картоплі – для того, щоб вона гарно уродила. У ніч на Івана Купала вдягали на голови вінки та стрибали в них через вогнище, а потім відносили їх на город. Цей звичай був популярним у багатьох місцевостях України.

Часто вінки кидали на воду, бо вони могли передбачити дівочу долю. У південній частині Лівобережного Полісся у ролі троїцького рослинного атрибуту виступало деревце, на яке дівчата вішали вінки на наступний день Трійці [36].

У Глухівському районі побутував звичай зв'язувати гілки дуба та берези у вінок. Рослини жіночого та чоловічого роду обиралися не дарма, адже існувало повір'я про те, що родючість усього живого походить із чоловічого та жіночого начала. Заплівши вінки, молодиці величали одна одну кумою. Біля дерев водили хороводи, співали та проводили частування [46].

У Росії цей обряд був дещо складнішим, бо дівчата спочатку «закумлювалися», а потім «розкумлювалися» [40, с. 108].

На тижні перед святкуванням Трійці дівчата йшли в ліс, де вибирали берізки, завивали їх, несли з собою в гай ритуальні страви, водили хороводи і співали пісні:

К тебе девки пришли,
Березка, березка,

Завивайся кудрявая!

К тебе красны пришли,

Пирога принесли [40].

У гаю дівчата цілувалися через вінок, завитий на березі (в іншій варіації через рушник, зв'язаний кінцями у коло), давали один одному клятву дружби і співали при цьому обряді кумівства пісні: «Щоб століття нам з тобою не лаятися». На Трійцю дівчата йшли «розвивати» берізки. За заплетеними на березі вінками ворожили про свою долю. Розплівши берізки, дівчата плели собі вінки і ворожили. Під час плетіння вінків співали веснянки:

Завьем веночки на годы добрые

На жито густое, на ячень колосистый

На овес реснистый

На гречку черную, на капусту белую [58].

Вінок мав символічне значення, він грав магічну роль при загадуванні на шлюб, щастя; одночасно він використовувався для вгадування своєї долі.

У Поліських піснях згадувалися також і лісові ягоди, бо за давніми віруваннями вони теж були наділені магічною силою:

Ой рано, рано ...

Ой зав'єм вінки да й на всі святки

На всі святки і на празнички

Криве колесо, куди котишся

В бір по ягоди, по якесенькі

По смородину, по чорнесеньку...[42].

У селі Мамакине Чернігівської області обряд плетіння вінків проводили й у кінці XX століття. Це дійство відбувалося в садку, а його учасниками були підлітки. У селі Кучинівка тієї ж області молоді люди сходилися біля клена, танцювали й кидали хустки на гілля [42].

Серед літніх календарних свят особливим є свято Івана Купала, адже в ньому збереглося багато давніх звичаїв та обрядів. Воно проводиться у час

літнього сонцестояння. За народними віруваннями це пора, коли «просинаються» природні сили, а також злі духи. У цей день здійснювалося багато обрядових дій (збирання лікувальних трав, пошук магічної квітки папороті, стрибки через багаття тощо), але одним із основних ритуалів було дівоче ворожіння з вінками.

Х. Бігеляйзен вважав цей обряд пережитками культури води. К. Сосенко зауважував, що вінки, які пускали на воду в ніч на Івана Купала, є культом животворящої води. К. Козловський переконаний, що в давнину такі дії були чарівним способом заманювання коханих парубків. На думку К. Мошинського, у цьому звичаї присутні елементи шлюбу, зокрема сватання [79, с. 287].

Дослідниця О. Гаврилюк зазначала, що через образи рослин у літній обрядовості виявляється еротичний код. Погоджуючись із В. Соколовою, можна констатувати, що вінки наділені обереговою, продукуючою та цілющою семантикою.

Щодо процесу ворожіння, то він мав чітку послідовність: дівчата виплітали вінки, пускали їх на річку чи озеро та за напрямком руху визначали майбутню долю. За Карпатськими та Слобожанськими віруваннями, якщо вінок плив рівно та швидко, це означало, що весілля незабаром. Напряму плину трактували як показник того, звідки чекати нареченого. Вважалося добрим знаком, якщо вінок причалував до якогось берега. Таким чином молодиці могли дізнатися, у який бік віддадуться. А, якщо вінок чіплявся біля берега, то це тлумачили негативно. Якщо вінок кружляв на одному місці – сприймали віщуванням дівування. У разі потоплення вінка чи згасання свічки на ньому сприймали як знак загибелі його власниці ще до шлюбу [79, с. 288].

Нарву я квіточок, сплету віночок,

Гей, гей, сплету віночок.

Я свій вінок візьму, кину в ставочок,

Гей, гей, кину в ставочок.

Хто той вінок спійме, той мене візьме,
Гей, гей, той мене візьме» [9, с. 164].

Як відомо, частіше ворожили дівчата. Такі обрядодії проводили в особливий час. Наприклад, у смт. Верховина, що на Гуцульщині, необхідною умовою дивінацій було кидання вінка до світанку; якщо не виконати цю умову, то обряд буде недієвий. За свідченнями жителів, такі ж ворожіння ще з давніх-давен здійснювали і чоловіки, щоб дізнатися, із якого краю прийде їхня доля [79, с. 288].

У Дрогобицькому та Соколівському краях хлопці навмисно виловлювали з води дівочі вінки, щоб виявити, із якою саме молодницею вони поєднуються. У Полтавській області пущений на воду вінок ловив «переємець», тобто суджений панночки.

Три риболове, панські синове,
Цисте не найшли пав'яний вінчик?/—

Ой ми го найшли, ми говозьмили.

А що ж нам буде за переємець?...» [70].

Для того, щоб упізнати свій вінок, кожна дівчина позначала прикрасу, уплітаючи в неї стрічку, велику квітку чи зелень.

Інколи обрядові дії виконувалися з декількома купальськими вінками (найчастіше з двома). Хлопець і дівчина мали кинути вінки на воду одночасно. Результати тлумачили за аналогією: якщо вінки плавали поруч – долі молодих з'єднуються.

Такі ж трактування вінкових ворожінь на початку ХХ століття зафіксували в Наддніпрянщині та на Поліссі В. Доманський та А. Кримський [51, с. 376, 381].

Слушною є думка О. Гаврилюк, яка вбачала у пущеному на воду вінку з підпаленою свічкою символ палаючого, пристрасного кохання. За кордоном, в Іспанії, наречені виплітали однакові вінки та кидали їх на воду, поклавши всередину клаптик матерії і підпалювали його. Якщо вінки пливли

поруч, і шматочки тканини довго горіли – це було найсприятливішим знаком [36].

На Лемківщині весільні дружби та дружки також ворожили на свою майбутню долю на купальських вінках. Такі ворожіння побутували у деяких гуцульських, бойківських і наддніпрянських селах. Наприклад, у с. Верхній Ясен після виконання обрядодій тутешня молодь ще й перестрибувала через вогнище.

Мольфар Іван Нечай занотовував: «У ніч на Івана Купала я розкладав спеціальну ватру, потім вимовляв замову до Сварога, Бога вогню, над цією ватрою... А через цей огонь проскакують дівки та парубки, чоловіки і дружини» [79, с. 290].

За повір'ями вогонь очищав та оберігав того, хто крізь нього проходить. А також це робили з матримоніальною метою (приближення скорого одруження). Можемо констатувати, що весільна символіка згаданих ритуалів виникла пізніше, перенісшись із часом у молодіжне ворожіння, яке є популярним у всіх слов'янських народів.

Із праць М. Максимовича можна досить докладно дізнатися про мантичні дії на свято Івана Купала, в яких простежується зв'язок рослин, вогню і води. У Черкаській області дівчата щороку сплітали собі по два віночки і після заходу сонця йшли до річки та розводили багаття із соломи. Потім знімали сорочки та одягали на голову вінок і перестрибували через вогонь, а тоді голими плавали у річці й співали:

Ой Івашко, Івась,
Та купався Івась,
Та в воду упав
Купала на Йвана [49].

Невипадково багаття розводили саме дівчата, адже, на думку Ю. Климця, жіноча фертильність була подібна з вірою в плодючу силу вогню [79, с. 290].

Окрім цього, вогонь на Івана Купала був символом сонця, оберігав від злих сил і надавав людям життєвої енергії та здоров'я. Часто через багаття стрибали оголеними, бо це саме такий стан, коли людина найбільш наближена до свого початкового вигляду, наближається до потойбічного світу і може легше побачити в ньому своє майбутнє.

У деяких поліських селищах дівчата замість вінків пускали на воду дощечки у формі квадрата, на які клали вінок. Інколи навмисне підписували свої дощечки, щоб парубки знали, чию зловили. На Міжгірщині купальський вінок підкладали під подушку задля закликання пророчих снів.

А. Кримський зазначав, що аналогічні дії здійснювали і на території Звенигорщини (сmt. Скальоватка) [51, с. 381]. У с. Криворівня ворожильні вінки не пускали в річку, а клали на дах. Після світанку за кольором волосся, яке заплуталося у вінку, гадали про зовнішність майбутньої пари.

У с. Селятин жителі вішали вінок на дерево й гадали на судженого за кольором шерсті. Вінок мусили зняти, допоки пташки ще не заспівали.

У низці локальних відмін звичаю криється й продукуюча семантика. Наприклад, у с. Сергія удосвіта на Івана Купала молодиці йшли доїти корів, одягнувши на голову вінок. Після заходу сонця наливали свячену воду в миску і виливали на грядки. Тут яскраво виражена кореляція вірувань про плодючість природи і жіночу фертильність.

О. Гаврилюк у цих ритуалах убачає редуковане жертвоприношення. В інших варіантах купальських обрядодій із вінками вбачаємо народні вірування у їхню захисну та лікувальну функцію. Взірцем таких дивінацій є гуцульський звичай, записаний Г. Маковій. У цій місцевості дівчата виривали іванівське зілля і на світанку починали процес створення вінків, які перев'язували червоними нитками. Потім їх відносили до річки, пускали на воду і уважно дивилися: «Якщо він зачеплювався біля берега, то Зільник його приймав і на благословляв усі квіти». А як, пливучи, якась обірвалася, то «у цей рік Зільничок з неї хосену не матиме» [79, с. 291].

Жінки Черкащини на наступний день після свята Івана Купала навмисно ходили до річки, щоб виловити вінки, які, за народними віруваннями, були помічними, «а найбільше од нечистої сили і до корів. Коли відьма збавить, то підкурують» [51, с. 381].

Дослідниця Р. Кобальчинська описувала цікавий звичай, пов'язаний із купальськими святами: «Слов'яни на Купайло проходили через вінок, який сягав зросту людини, для очищення та додавання життєвих сил. Після ритуалів вінки застосовували для лікування (заварювали відвари для пиття, миття волосся, купання), або ж підпалювали їх для обкурення людей, тварин чи кімнат; кидали на грядки для родючості або, для знищення паразитів; закидали на дахи будівель як обереги. Іноді спалювали використані вінки, або пускали на воду. Не можна було вінок викидати на смітник – це вважалося знущенням над святощами» [6].

Деякою мірою ворожіння з троїцькими (купальськими) вінками побутували й у традиціях інших європейських народів (білорусів, росіян, чехів, поляків, сербів, словаків, болгар, австрійців та ін.). Їхні звичаї подібні до українських із погляду функціональності та ритуальності [9]. Це є свідченням того, що мантичні обрядодії з вінками – це не лише загальнослов'янське явище, а також загальноєвропейське.

Як підсумок вищесказаного, можемо констатувати, що святом Івана Купала завершується період весняно-літніх свят, які генетично походять ще з доби язичництва і пов'язані з родючістю та вегетацією. Ритуали з купальським багаттям багатофункціональні та полісемантичні, адже у них яскраво простежується переплетіння очисних, лікувальних, аграрний та багатьох інших функцій.

Купальські вінки несуть у собі шлюбну та солярну символіку, а їхнє обрядове застосування пов'язане з магічним осмисленням форми (замкненого кола). Саме цим зумовлюються оберегові якості вінка, які підсилюються за рахунок плетіння вінків із певних квітів і трав, бавовняних ниток і червоних стрічок тощо. Під час усіх ворожінь звертаються до потойбічного світу, а

очищення вогнем і водою ще з язичницьких часів було способом єднання з пращурами [79, с. 292].

Архаїчні вірування передбачають можливість установлення контакту з надприродними силами, «іншим» світом та отримання відомостей про майбутнє. Окрім цього, як зауважував митрополит Іларіон: «Вода – символ розмноження і парування» [49]. Саме через це процес пускання вінків на воду, наділений шлюбно-еротичною символікою, можна розуміти як такий, що здійснюється перш за все з цією метою. Палаюча свічак символ людської долі також давала надію на можливість відкрити завісу майбутнього.

У сучасному світі купальські ворожіння з вінками втратили магічно-ритуальні функції і перетворилися на розважальні, що підтверджують жителі місцевостей, де вони побутують і досі.

Осіннє вінкоплетення в календарному році представлене обжинковими ритуальними діями. І основну роль символу в них відігравав вінок. В одній із найбільш поширених обжинкових пісень співається:

Котився віночок по полю,
 Просився у господаря в стодолу
 «Пускай, господарє, в стодолу,
 Вже я набувся на полю,
 Буйного вітру начувся,
 Ранньої роси напився.
 Я не довго полежу,
 Зараз на поле побіжу» [33, с. 96].

Заключні слова пісні «зараз на поле побіжу» означають озимий посів хліба, повернення зерна на поле.

На Поділлі, крім вінка, ще плелася «квітка» – це шість чи сім невеликих за розміром снопиків або пучків, сплєтених в одне ціле так, що зовні все це дійсно нагадує велику квітку. «Квітка» – кінець – «вінець» відповідає завершенню будь-якої справи, а отже, вінок тут означає, що жнива завершилися. Обряд вінкоплетіння є необхідним логічним завершенням

жниварського тижня. Коли вінок і «квітка» вже готові, панянки обирають з-поміж гурту найкращу дівчину-жницю, одягають їй на голову вінок, дають «квітку» в руки й виводять її вперед, а потім і самі йдуть за нею та співають обжинкових пісень [95, с. 167].

Фольклорист О. Воропай зазначав, що «У Чернігівській області по закінченні жнив робітники обходили ниву, збирали не зрізані серпом колоски і плели вінок, переплітаючи його з польовими квітами: червоними маками, синіми волошками, білим ромен-зіллям. Звитий вінок одягали на голову найгарнішій із дівчат і всі разом ішли на господарський двір, співаючи пісень. Попереду йшов хлопчик і ніс уквітчаний сніп пшениці чи жита. Підходячи до господарських воріт, жінці співали:

Одімкни, пане, нові ворота,
Несем віночок з щирого золота;
Ой, вийди, пане, хоч на ганочок,
Ой, викуп, викуп золотий віночок... [16, с. 440].

Господар виходив на ганок і зустрічав жінців із хлібом-сіллю, а потім запрошував до будинку й пригощав обідом і горілкою. Вінок і сніп давали господареві в руки і приказували: «Дай, Боже, щоб і на наступний рік уродився хліб». Натомість дослідник вказує, що ці слова промовляла дівчина у вінку. «У відповідь господар давав їй грошіта бажав скоріше вийти заміж, а на ту молодицю, що подавала вінок, виливали відро води» [12, с. 76].

За записами О. Воропая, «цей сніп і вінок зберігали в хаті на покуті під образами, а на свято Спаса їх несли до церкви й святили разом із хлібом, що спечений з борошна нового врожаю» [16, с. 439].

Як у календарних обрядах вінок символізує сонячне коло та хліборобський календарний цикл, так і в основних родинних звичаях теж використовується вінок, оскільки, людина, як і рослини, народжується, «цвіте» (період юності), «в'яне» і помирає. Під час народження первістка, наприклад, на Харківщині, чоловік одягав породіллі на голову вінок із пшеничного або житнього колосся, який символізував продовження роду,

щасливе завершення пологів. Таким чином він дякував дружині за материнський подвиг. Під час хрестин існує обряд «квітки», що рефлексує також до символіки вінка, завершення справи («квітка»-«вінець»-«кінець»). Квіткові букети із різнотрав'я, барвінку, калини в'язала раніше повитуха (бранка, пупорізка), а зараз – рідна бабуса. Їх продавали присутнім гостям. Ця квітка, як і вінок, оберігала від нечистих сил і хату, і худобу, тому її закладали на сволок у оселі або вішали у хліві біля корови, «щоб не доїла відьма» [95, с. 169].

Отже, вінок має близьке символічне значення до танку-кола, циклічного колообігу та сонця. Тому символ вінка присутній у багатьох обрядових святах (веснянкові, купальські, обжинкові вінки із жита, пшениці).

У купальському обряді у контексті циклічності моделі часу та архетипічних символів вінок уособлює сонце. Інший рівень значень має вінок –провісник дівочої долі. Утекстах обрядових пісень образ вінка символізує сонце та циклічний колообіг природи. День-ніч є основною часовою антиномією. Розрізнення дня і ночі було первинною характеристикою часової впорядкованості космосу.

Отже, вінок як символічний головний убір насамперед виступає своєрідним культурним атрибутом, відтворюючи у своїх комплексах, кольоровій гамі, манері носіння етнорегіональну приналежність, соціальний стан, вік і шлюбно-родинне становище.

РОЗДІЛ 3

ВИВЧЕННЯ ФЛОРИСТИЧНИХ СИМВОЛІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. Методичні рекомендації щодо вивчення символіки флороконцептів

Флороконцепти, під якими розуміються концепти на позначення рослинного світу, відносяться до пласта свідомості людей, що сформувався раніше за інші і відіграють одну з найголовніших ролей в українській духовності. До останніх, що мають зв'язок з національною ментальністю, входять ціннісні, образні компоненти, інформація щодо нереальних світів, метафоричні знання, символи, асоціації, конотації, які корелюють із психічними функціями, як зокрема: відчуття, образи, почуття, інтуїція. Концепт може володіти індивідуальними відмінними елементами у свідомості кожної з окремих особистостей, проте національна специфіка в будь-якому випадку накладає свій відбиток.

На структурі флористичних концептів у нашій країні відбилися такі риси, що є притаманними для ментальності українців. Зокрема, можна відзначити наступні: працьовитість, глибока релігійність, емоційність, мрійництво, споглядальність, пасивність, індивідуалізм, любов до нашої країни, позитивне відношення до природи, перевага жіночого начала, бажання волі та свободи. Позитивне відношення українців до природи проявляється через сприйняття певних рослин у вигляді уособлень надії, щастя, набору позитивних відчуттів, навіть життя: «Розцвілися її (дівчини) білі зубки у солоденькій бесіді, гей дрібненький цвіт на калині; Тота челядь на косовиці така гожа, гей маків цвіт у городі; кружляли метелики, як китиці цвіту» (М. Черемшина) [48, с. 127].

Флороконцепти мають ядерно-периферійну структуру. При цьому, визначальну частину ядра займає інформація щодо денотативного значення,

формування переносних значень, які надалі можуть виступати базою появи символів, що є національно зумовленими.

Ученими у лінгвістичній площині символ розглядається у вигляді одиниці вторинної номінації, яка визначається наступними характерними рисами: образністю, умотивованістю, іманентною багатозначністю, стійкістю й відтворюваністю, знаковим характером, зумовленістю екстралінгвальними факторами, архетиповістю, культурно-національною маркованістю, зв'язаністю з міфом і ритуалом, які свідчать, перш за все, щодо давності походження символів, а також щодо прояву міфологічного мислення в сучасної людини [31, с. 180]. До складу семантичної структури символічного значення відносяться макро-та мікрокомпоненти, що підлягають трансформаціям під час набуття словом символічних функцій.

Методичні рекомендації щодо дослідження символіки флоро концептів знаходяться в залежності від методу, що був обраний для їх вивчення. Реалізація в мові концептів загалом, та флористичних концептів зокрема, відбувається по-різному: за використанням лексем, паремій, фразеологізмів, речень тощо. Через це існують різноманітні методи вивчення концептів. Здійснимо розгляд найбільш поширених з них на рис. 3.1.

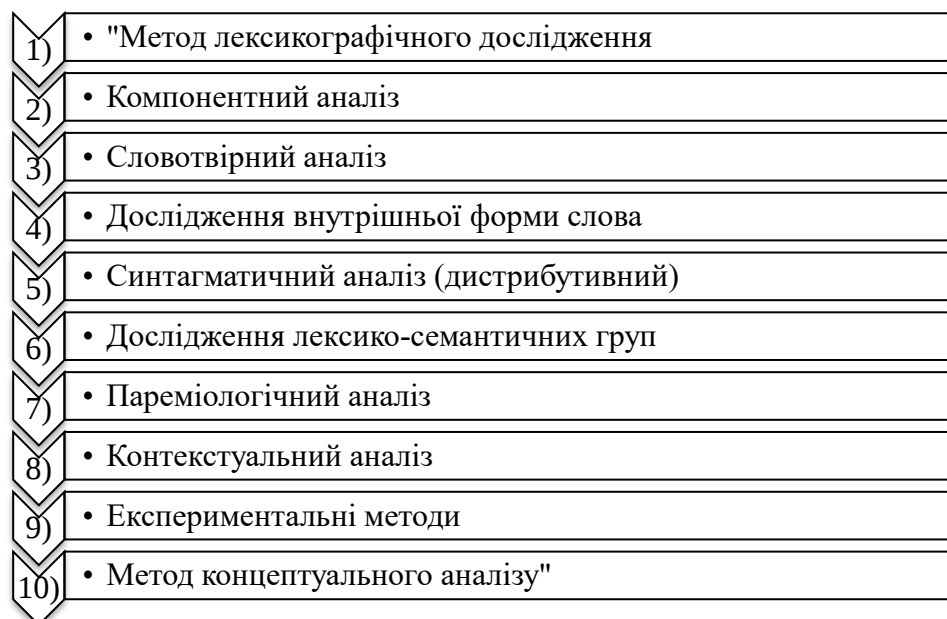

Рис. 3.1. Основні методи вивчення символіки флороконцептів

Джерело: побудовано за даними [7]

Розкриємо ці методи більш детально.

1) Перший метод – виступає одним з головних при проведенні розгляду флороконцептів. Багато з науковців зазначають, що варто здійснювати аналіз даних тлумачних словників, адже це дає змогу навести характеристику якраз семантики ключових слів флористичного концепту, здійснити опис його асоціативних і конотативних складових [52; 61]. Такий підхід дає змогу визначити ядро, а також периферію флороконцепту. До того ж, вважаємо за потрібне здійснювати зіставлення словників різних років для того, щоб здійснити виявлення «динаміки змісту концепту» [64, с. 181].

В. Маслова вважає, що обрання методики характеристики флористичного концепту обумовлюється у відповідності до типу концепту, що досліджується, а також місцем останнього в культурному житті народу, його складністю, у тому числі цілями та завданнями, які висуваються тим, хто досліджує [62, с. 45]. Наступна методика опису флороконцептів є актуальною для вивчення флороконцептів, що є культурно значущими з точки зору виокремлення ядра, а також периферії в структурі концепту:

а) виявлення референтної ситуації, до якої належить досліджуваний флоро концепт (на основі матеріалу художнього тексту);

б) звернення до енциклопедичних і до лінгвістичних словників, встановлення місця концепту в межах національної картини світу;

в) використання даних етимологічних джерел;

г) залучення контекстів: наукових, публіцистичних, поетичних, вивчення приказок та прислів'їв тощо;

д) аналіз асоціативних зв'язків ключової лексики має бути зіставленим з результатами, що були одержаними протягом усіх етапів роботи, що здійснювались попередньо;

е) у випадку, коли концепт несе в собі деяку цінність, передбачається звернення до екстралінгвістичних елементів культури, а саме: скульптури, живопису, архітектури [62, с. 46].

На думку О. Дзюби, існує такий алгоритм аналізу розвитку особистісних смислів флороконцептів:

- а) «абсолютизація значення, розвиток семантики в бік узагальнення;
- б) розширення наявного в мові значення слова-концепту за рахунок внесення додаткових конотативних відтінків;
- в) символізація об'єктивного значення;
- г) обмеження сфери вживання слова-концепту;
- д) семантичне поглиблення;
- е) конкретизація об'єктивних смислів флороконцепту;
- є) включення в структуру флористичного концепту орієнтаційно-темпоральних смислових компонентів;
- ж) включення в структуру флоро концепту перцептивних смислових компонентів, що представляють собою ментальну обробку даних сенсорного сприйняття світу;
- з) включення в структуру флороконцепту аксіологічних компонентів» [24, с. 67-70].

Як результат, смислова структура флороконцепту представляється у вигляді поля, де ядром виступають об'єктивні смисли концепту, найближчою периферією – індивідуально-авторські розширення смислів, далекою периферією – образні репрезентанти концепту, а крайньою периферією – одиниці обробки сенсорних даних.

У такому випадку, ступінь ментальної обробки даних виступає визначальним принципом розподілу компонентів концептів, означаючи таким чином, що ядерні – це ті компоненти, у яких склалася понятійна область, периферійні – це одиниці уяви, а також сенсорного сприйняття.

2) Компонентний аналіз направлений на встановлення значень слів через виявлення семного складу останніх, а також на встановлення класифікаційних зв'язків ключових номінантів концепту. Такі лінгвісти, як М. Нікітін [67], С. Воркачев [14] та багато інших указують на суттєвість компонентного аналізу. Зауважимо, що в основі компонентного аналізу

знаходиться дефініційний, але у той же час він або обирає з словникового тлумачення значення щось зайве, або додає «сему лексичного, лексикологічного, граматичного або логіко-понятійного характеру» [8].

У відповідності до думки С. Воркачєвого, методика дослідження флористичних концептів ґрунтується на аналізі трьох компонентів концепту:

а) до аналізу понятійної складової концепту входить аналіз семантичних ознак: дефініційних (що різнять його від суміжних концептів), есенціальних (що формують концептуальні «фацети» останнього), імплікативних, (що виводяться з дефініційних), енциклопедичних [15, с. 49-50];

б) аналіз образного компонента концепту характеризується такими параметрами як: ступінь специфічності-універсальності метафоризації, частотність способів метафоризації, тип значення лексичної одиниці (прямечи непокідне), підстава уподібнення (ознака, яка задає область подібності суб'єктів метафори), а також ступінь названості (тобто чи існує в тексті ім'я другорядного суб'єкта чи ж його потрібно відновлювати у відповідності до ознак, що є непрямими та поєднуваними) [15, с. 56];

в) опис значимісної складової концепту розкривається через: «відносини синонімії і омонімії, співвідношення частковомовних реалізацій його імені, його словотвірну продуктивність, прагмастилістичні властивості лексико-граматичних одиниць» [13, с. 263].

3) Словотвірний аналіз формує відносини похідності, дає змогу встановити дериваційні можливості номінанта флороконцепту, а також побудувати його лексико-семантичне поле. Аналіз словотвірної «активності» ключової лексики, який здійснює вербалізацію флороконцепту, її етимології, установлення і опис семантики дериватів також направлений на встановлення ряду «додаткових когнітивних ознак досліджуваного концепту» [52, с. 271].

4) Істотну роль при дослідженні символіки флористичних концептів відіграє дослідження внутрішньої форми слова, адже воно дає змогу «відновити фрагмент духовної або матеріальної культури ...» [67, с. 12]. Ту

частину значення слова, що найтісніше має відношення до мовної картини світу становить внутрішня форма. Така форма завжди виступає як «"жива"ознака, що лежить в основі номінації, усвідомлення основи найменування», а тому її не можна плутати з етимологією слова, що може бути затемненою» [93, с. 57].

5) Аналіз сполучуваності базових номінантів концепту з різними частинами мови передбачається в межах синтагматичного (дистрибутивного) аналізу. Згідно з І. Стерниним, «аналіз сполучуваності дозволяє виявити способи категоризації і концептуалізації явища» [87, с. 62].

6) Метод дослідження лексико-семантичних груп. На сьогодні найрозповсюдженішим є структурно-семантичний аналіз лексико-семантичних груп, який базується на даних тлумачних словників, словників синонімів, словотворчих та інших. Також є інші способи аналізу лексико-семантичних груп, на кшталт, установлення методом ступінчастої ідентифікації, метод ланцюжка словникових дефініцій, локальні зіставлення дистрибутивний статистичний метод [86, с. 104-107], метод зворотного перекладу [7, с. 71].

7) Дослідження матеріалу приказок, прислів'їв та афоризмів передбачається пареміологічним аналізом, оскільки останні посідають особливе місце у фонді мови, що пов'язане з тим, що вони відображають мовну картину світу народу. У таких пареміях, як «Де ростуть верби, там чисті джерела води», «Посієш кукурудзу до дощу – матимеш сало до борщу» «Хто житній хліб вживає, тому Бог здоров'я прибавляє», «Заливається, як соловейко на калині» та багатьох інших можна віднайти стійкі осмислення того або іншого концепту, які сформувалися протягом тривалого часу та трансформувались в залежності від місця, часу, а також умов прояву концептуальних сутностей в житті народу [7, с.25].

Пареміологічний аналіз знаходиться у тісному зв'язку з контекстуальним. Це можна пояснити тим, що прислів'я і приказки, «будучи

наділеними національно-культурним компонентом семантики, беруть участь у створенні культурно-фоновому потенціалу художнього тексту» [62, с. 9].

8) Завдяки контекстуальному аналізу існує змога здійснити уточнення та доповнення імпліцитного змісту флороконцепту. Особливу роль відіграє дослідження концептуальної структури тексту, так як у художніх творах здійснюється репрезентація базової, загальнонаціональної концептуальної картини світу і індивідуально-авторської. Підтримують зазначене багато науковців, зокрема й В. Маслова [61].

Опис способів експлікації флоро концепту в тексті, в лексичному і фразеологічному тезаурусі – це те, на чому базується дослідження природи флороконцепту. Контекстуальний аналіз провадиться у розрізі трьох аспектів:

а) перший аспект – лексико-системний, який володіє у власній основі вчення щодо слова як одиниці лексичної системи;

б) другий аспект – функціональний, у відповідності до якого передбачається аналіз функціонування слова, а також фразеологізму в контексті комунікативної діяльності;

в) третій аспект – когнітивний, який засновується на головних положеннях когнітивної лінгвістики.

9) Завдяки експериментальним методам дослідження символіки флороконцептів існує можливість одержати додаткову інформацію емоційного, а також оцінного характеру щодо концепту. Нині використовуються різноманітні методи, на кшталт, «асоціативний і інтерпретаційний експеримент, методика семантичного шкалювання, методика інтерв'ювання, ранжування» тощо [8].

Асоціативний експеримент – є найбільш популярним методом, який направлений на асоціативні зв'язки, а також силу останніх, і сутність його розкривається в тому, що на слова-стимули, які були запропоновані, випробовувані відповідають будь-якою словесною формою. Іншими словами,

за рахунок асоціацій утворюється асоціативне поле. До переваг асоціативного експерименту належить те, що «він дозволяє виявити найбільшу кількість різних ознак концепту; частотність реакцій свідчить про їхню актуальність / неактуальність в свідомості випробовуваних» [52, с. 272].

Вважаємо, що всі згадані вище часткові методи поєднує метод концептуального аналізу, під яким ми розуміємо спосіб дослідження, фіксування, а також пояснення концептуальної системи носія мови. Зазначений метод розкривається, з одного боку, через розгляд мовних засобів вираження флороконцепту, з іншого – через реконструкції флороконцепту, а також фрагментів мовної картини світу, які стоять за ними.

Цей метод можна охарактеризувати як комплексний. Це можна пояснити тим, що до його складу входять контекстуальний аналіз, дефініційний, порівняльний, а також співставні методи тощо, з огляду на що він об'єднує в собі мовну і культурну семантику слова, що дає змогу здійснити логічний аналіз флористичних концептів природної мови об'єктивно та повно.

Методики аналізу концептів, огляд яких ми здійснили, різняться за виділенням деяких властивостей флористичного концепту, а також за розглядом останнього у відповідності до різних позицій. Будова концептосфери, а також концептуальної картини світу є індивідуальною від дослідника і багатогранною. Доволі часто задля зростання рівня ефективності результату застосовується об'єднання декількох методів дослідження символіки флороконцептів.

Методичні рекомендації щодо вивчення символіки флороконцептів знаходяться в залежності від початкового рівня підготовки учнів, інтересів та зацікавленості останніх, їх особливостей, що пов'язані з віком, існуванням матеріально-технічної бази, цілей, які були поставлені, а також багатьох інших чинників. Представимо узагальнені рекомендації, що стосуються дослідження символіки флороконцептів в старших класах закладів загальної середньої освіти. З метою організації навчального процесу вчитель має:

1) вибрати тематику, що має відношення до символіки флороконцептів, і таку, яка могла б зацікавити учнів. Остання не має бути занадто обширною, але й надто вузькою також не має бути задля того, аби викликати інтерес учнів і щоб він залишався протягом всього періоду вивчення теми;

2) обрати метод чи комплекс методів задля дослідження символіки флороконцептів, що співвідноситься з цією тематикою;

3) подумати та підготувати засоби наочності та мультимедійні засоби, тобто матеріально-технічну базу, яка є потрібною;

4) підготувати конспект заняття з взяттям до уваги факторів, що розкриті вище;

5) провести заняття, присвячене символіці флороконцептів, підтримуючи атмосферу взаємної підтримки і взаємного розуміння, розвиваючи визначальні компетенції учнів;

6) під час підбиття підсумків заняття здійснити оцінку результативності рівня впливу останнього на учнів, а також запропонувати використовувати саморефлексію.

Під час продумування роботи над аналізом символіки флороконцептів, учителем має бути спланована робота щодо визначенням значення флористичних концептів. До того ж до системної роботи мають бути включені завдання, що є потрібними для розвитку комунікативної компетентності учнів, а саме включення флороконцептів у контекст, будування діалогів і тестів із флороконцептами у різному значенні.

Ці рекомендації можуть бути застосовані під час дослідження флороконцептів у закладах загальної середньої освіти у позанавчальній роботі.

Узагальнюючи, варто зазначити, що фразеологічні одиниці, що включають флороконцепти, демонструють спостереження людини за світом флори протягом багатьох віків, показують відношення людей до навколишньої природи, а також виступають культурним фондом мови народу. У той же час, символіка флороконцептів, будучи фрагментом

картини світу, що є характерною для одного народу, може бути повністю проігнорована у картині світу іншого народу чи розглядатися іншими засобами мовного вираження. З огляду на зазначене, при вивченні флористичних концептів доцільно брати до уваги національну специфіку.

Таким чином, методичні рекомендації щодо вивчення символіки флороконцептів знаходяться в залежності від методу вивчення флористичного концепту, який був обраний, від початкового рівня підготовки учнів, їхніх інтересів та зацікавленості, особливостей, зумовлених віком, існуючої матеріально-технічної бази, цілей, які були поставлені, а також багатьох інших факторів.

3.2. Вивчення флороконцептів у позанавчальній роботі в закладах загальної середньої освіти

Вивчення флороконцептів у позанавчальній роботі в закладах загальної середньої освіти є можливим під час роботи мовознавчих, літературознавчих, а також фольклорних гуртків для учнів старших класів.

З метою проведення повноцінних занять потрібним є деяке обладнання, а також певні засоби наочності, зокрема: ноутбук; екран для проектора; колонки; мультимедійний проектор; доступ в Інтернет; навчальні меблі; інтерактивна навчальна дошка; наочні посібники (фотографії, плакати, картки з завданнями тощо).

Тематики занять можуть бути різними, наприклад: «Історія вінка як національного символу», «Сутність понять «концепт» і «флороконцепт», «Значення квітів у мистецтві», «Психолінгвістичний аспект символіки квітів», «Вінок як оберіг у народній весільній обрядовості», «Сакральне значення вінка в календарно-обрядовій поезії», «Українські фітоніми», «Квітковий етикет», «Символіка вінка в українській народній творчості», «Символіка і значення рослинних символів в різних культурах і країнах» (у

розрізі кожної окремої країни, а потім зробити порівняння досліджених країн) та різні інші тематики.

До того ж можливо запропонувати таку тематику занять, яка б ґрунтувалась на працях вітчизняних і закордонних дослідників, що займались дослідженням питання флороконцептів. Зокрема, такими можуть бути: В. Желязкова «Семіотичний аналіз назв декоративних квітів через призму асоціативних уявлень» [31], Т. Мішеніна «Лінгкультурологічна інтерпретація флороконцепту трава з позиції діяхронії в українській мові» [65] тощо. Займатись дослідженням флористичних концептів можна на основі й художніх творів. Як приклади для побудови занять можуть виступати наступні статті: О. Тележкіна «Фітоніми у поетичному мовленні Леоніда Талалая» [90], О. Кравченко-Дзондза «Концепт як мовноментальне утворення (на прикладі західноукраїнської прози 20-30-х років ХХ століття)» [48], О. Діброва «Фітоніми в художньо-поетичному наповненні Бориса Олійника» [25] тощо.

Для прикладу, Т. Мішеніна у власній праці робить акцент на контекстуальній полісемантичності фітоніму трава, що може виступати символом дівочої долі, сили, дівочої вроди та краси, суму, нерозділеного кохання, добрих сил природи тощо [65, с.125].

Учням може бути запропоновано інформацію у відповідності до теми заняття у виді документів або файлів, що відправляються на пошту чи як посилання на навчальні матеріали, які є розміщеними в мережі Інтернет.

Така інформація може бути надана по завершенню заняття з метою подальшого поглибленого дослідження деякої теми чи перед заняттям з метою підготовки та ознайомлення, для того, аби потім у процесі заняття у класі вияснити моменти, які були не зрозумілими, поставити запитання, більш усвідомлено спілкуватись у відповідності до теми, виконувати завдання тощо.

До істотного елементу занять щодо вивчення символіки флороконцептів відноситься робота зі словниками. Перш за все, сюди

відносяться енциклопедичні словники, у яких, навіть за відсутності опису концептів, представлені хоча б головні поняття щодо явищ. Проте за цієї ситуації проблема виникає через те, що в енциклопедичних словниках не має власного відображення специфіки національних стереотипів і національних уявлень. Що ж до тлумачних словників, то вони приносять користь у порівняльних дослідженнях, у них наявні ілюстрації особливостей концептуалізації, а також категоризації певними мовами явищ дійсності.

Інтерактивні методи навчання на кшталт «Ажурна пилка», «Акваріум», «Дебати», «Займи позицію», «Карусель», «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Прес» тощо, інсценізації, робота в парах, рольові ігри, робота в групах тощо – це все може допомогти урізноманітнити заняття, надати останнім ігрового компоненту, зацікавити учнів.

Наведемо коротку характеристику окремих інтерактивних методів, які, як ми вважаємо, можуть бути ефективними під час дослідження символіки флороконцептів.

Метод «Мікрофон» полягає в тому, що разом із учителем учні формують коло. Вони висловлюють власні думки на певну тему, передаючи при цьому один одному імітований чи іграшковий мікрофон, висловлюють свої думки.

Метод «Дебати» різниться від зазначеного вище тим, що висловлювання піддаються обговоренню, а саме відбувається це так, що учні ставлять один одному запитання, дають на них відповіді, здійснюючи пошук способу вирішення проблеми.

«Мозковий штурм» – з метою розв’язання певного проблемного питання учням наводиться пропозиція віднайти якомога більше шляхів, пропозицій, рекомендацій, ідей, кожна з яких має бути зафіксована на дошці чи на аркуші паперу. Результатом формування такого «Банку ідей» виступає їх аналіз та обговорення.

З метою використання інтерактивних методів навчання на ефективному рівні, учитель має створити комфортне середовище на занятті через доброзичливе спілкування.

До того ж із метою зацікавлення учнів, на основі інформації про флороконцепти, що була вивчена, можна проводити конкурси, вікторини тощо.

Представимо приклади завдань, що можуть бути використаними під час вивчення символіки флороконцептів.

1. Надайте пояснення значенням наступних фразеологізмів, у склад яких входять флороконцепти:

- 1) дати березової каші
- 2) отримати на горіхи
- 3) міцний горішок
- 4) потрапити в яблучко
- 5) заблукав в трьох соснах

2. Оберіть слово у фразеологізм, що відповідає змісту:

1) заблукав в трьох _____

а) полях; б) соснах; в) березах

2) _____ не по зубах

а) груша; б) ріпа; в) горішок

3) _____ нікуди впасти

а) яблуку; б) горіху; в) березі

4) зривати _____ задоволення

а) тюльпани; б) орхідеї; в) квіти

4) усіяти шлях _____

а) камінням; б) трояндами; в) квітами

3. Оберіть вірне значення фітонімічних фразеологізмів:

1) дивитися в корінь

а) виникати в суть чогось

б) звикнути до чогось

- в) завдати чомусь шкоди
- 2) яблуку нікуди впасти
 - а) відсутність місця
 - б) про велике скупчення людей
- в) заборонений плід
- 3) усіяти шлях трояндами
 - а) бажання змін в житті
 - б) зробити чиєсь життя щасливим
- в) завдати чомусь шкоди
- 4) зривати квіти задоволення
 - а) про відсутність грошей
 - б) проводити час в безперервних задоволеннях
- в) розбагатіти
- 5) горішок не по зубах
 - а) щось дуже важке
 - б) занадто легке завдання для виконання
 - в) справа, що людині виконати не під силу.

Вважаємо, що не настільки популярними, проте доволі ефективними способами вивчення символіки флороконцептів можуть виступати написання рефератів, творів, есе, підготування доповідей на основі інформації, що була вивчена чи в процесі підготовки до вивчення нової теми.

Основою для проведення декількох занять з вивчення флороконцептів у позанавчальній роботі у закладах загальної середньої освіти може бути другий розділ цієї роботи. Розподіливши його на логічні фрагменти, можна дослідити з учнями вінок як оберіг у народній весільній обрядовості та сакральне значення вінка в календарно-обрядовій поезії. Такий матеріал може бути доповнений заняттями, присвяченими технікам плетіння вінка зі з'ясуванням символіки стрічок, а також підбором найкращого поєднання для кожного учня/учениці. Окрім того, можна розіграти сценки з використанням

вінків у відповідності до календарно-обрядових традицій: викликання весни, колядування купальські ігри, тощо.

Вважаємо, що цікавим для учнів у контексті дослідження символіки флоро концептів могло б виступити проведення асоціативного експерименту. Існують різні варіанти згаданого виду навчальної діяльності. Для прикладу, учитель проводить асоціативний експеримент з учнями під час уроку: пропонує здійснити висловлення власного враження щодо деяких флороконцептів чи заповнити анкету, яка була спеціально розробленою. Далі дані, що були одержані, піддаються аналізу, бажано разом з учнями, і оголошуються кінцеві результати.

Ще одним варіантом організації такого виду навчальної роботи учнів може виступити об'єднання асоціативного експерименту, а також методу проєктів. Зазначений процес може бути розпочатий із інструктажу вчителем на занятті щодо методики збору та обробки даних, подальша самостійна чи спільна розробка анкет задля опитування, а також безпосередньо сам процес опитування однокласників чи інших учнів школи, далі самостійна або спільна обробка результатів, що були зібрані з повідомленням зазначених результатів до усіх учнів у вигляді доповіді. Таке завдання може бути виконано також і у групах. Після експерименту обов'язковим має стати підвбиття підсумків щодо відсоткового співвідношення результатів, які були одержані, а також висловлення припущень щодо того, якими саме факторами були зумовлені ці результати.

Можна стверджувати, що освіта сучасності передбачає всебічно розвинену особистість. Школа дає змогу учням увійти в складний світ через культуру. Суттєва роль в її досягненні відводиться концептам, зокрема флористичним. Флороконцепти складають культурну самосвідомість народу, а також мовну картину світу.

Під час використання рекомендацій для вивчення флороконцептів у позанавчальній роботі у закладах загальної середньої освіти, що були

запропоновані, в учнів формуватимуться наступні види універсальних навчальних дій (УНД):

1) Особистісні УНД: формується мотивація до навчання, а також до цілеспрямованої пізнавальної діяльності; учні навчаються досліджувати власне відношення до ситуації, висловлювати власні емоції;

2) Регулятивні УНД: учні вчаться здійснювати прогноз майбутньої роботи, складають план; вчаться здійснювати оцінку власних дій; вчаться провадити пізнавальну і особистісну рефлексію.

3) Пізнавальні УНД: учні вчаться знаходити інформацію в текстах та ілюстраціях; роблять висновки, узагальнення, а також класифікацію у відповідності до певних визначених ознак; учаться здійснювати моделювання ситуації.

4) Комунікативні УНД: учні вчаться слухати, прислухатись та розуміти інших; вчаться будувати мовленнєве висловлювання; вчаться здійснювати оформлення власних думок в усній та письмовій формі; вчаться працювати в парі/ в групі.

Отже, вивчення флороконцептів у позанавчальній роботі в закладах загальної середньої освіти можливе під час роботи мовознавчих, літературознавчих та фольклорних гуртків для учнів старших класів. Під час проведення занять учителем обирається обладнання і засоби наочності, які є потрібними, інформація, методи навчання, формат проведення заняття тощо, що відповідають цілі, яка була поставлена.

ВИСНОВКИ

Отже, у своїй роботі ми розглянули особливості теоретико-методологічного обґрунтування понять «символ» та «код» у сучасній науці; розкрили історію та полісимволічні коди вінка як оберегу українців; проаналізували сакральне значення вінка у весільній обрядовості.

На основі вищезазначеного, констатуємо, що проблема «символу» та «коду» у світовій теоретичній думці досліджується як проблема філософії, естетики. Символи і символіка фольклору мають власну специфіку як поняття, які формують світогляд і культуру, як стилістичні, що генетично виникли, із одного боку, у первісному лоні синкретизму, міфологічного пізнання, у сфері початків та розвитку мови, а з іншого – у межах того чи того фольклорного образу, жанру, функціональної змістоформи, що з'являлися неодноразово й відобразили різні етапи народнопоетичного світорозуміння та світовідтворення, своєрідність поезики усних творів, психологію і менталітет, а також локальну специфіку обрядів, звичаїв, уявлень тощо.

Ми з'ясували, що символічні образи квітів у фольклорних текстах здатні повною мірою розкрити процес формування української національної ідеї та ідентичності, історичної свідомості нації. За певних історичних обставин міфи стимулюють енергію нації, виступають каталізатором суспільних рухів, підґрунтям національного розвитку, етнічного ренесансу. Щодо етнічності, то це – поняття, утворене переплетенням уроджених і набутих рис, міфологізованих уявлень; це реально існуючий прояв групової солідарності, міфологема, інтелектуальний конструкт, інноваційний акт творчої уяви. Людині важко змінити ознаки, що супроводжують етнічність, адже над нею тяжіють не тільки загальноприйнята система цінностей, релігія, відчуття групової солідарності, а й міф про спільних предків.

Архетипний підхід до символіки розглядає символи квітів як єдність, певним чином упорядковану систему, укорінену у вічність і здатну

оновлюватися. Ми довели, що образи-символи квітів дають можливість реального відчуття архетипів Землі, Світового Дерева, наповнюючи архетипну матрицю конкретним змістом, здатним до оновлення та збагачення. Образно-символічні структури архетипів мають схильність у різні епохи реалізуватися не лише традиційними, але й новими образами та символами, трансформуючись, зберігаючи архетипність.

У фольклорних текстах нами було виявлено й проаналізовано образи-символи квітів, що становлять основу міфопоетичного моделювання світу, передають соціальні відносини, синтез праїдей, прадосвіду та світобачення наших пращурів.

Отже, вінок, зроблений із квітів і трав, оздоблений яскравими стрічками, – один із найдавніших символів України. Образ української дівчини неможливий без гарно увінчаної квітами голови. Та мало хто сьогодні знає, що це не тільки чудова прикраса, яка формує естетичний зовнішній вигляд юної українки, а перш за все – важливий елемент – символ українського життя. Сьогодні простежується багато білих плям у вивченні традицій українського вінкоплетіння, застосуванні цієї національної прикраси в різноманітних народних обрядах, трактуванні символічно-оберегового значення всього вінка та окремих його складових; утрата сакральних знань із підбору квітів, стрічок та інших матеріалів для вінків, ігнорування вікових традицій у створенні вінків для різних вікових категорій та обрядів тощо.

Рослинний світ завжди виступав частиною навколишнього середовища людини, при цьому деякі види рослин почали виступати особливістю певних соціальних груп у зв'язку зі своєю символічною значущістю, що надавав їм народ. Символічність назв об'єктів рослинного світу в мові та культурі демонструє уособлення деяких моральних правил, а також цінностей, які формувались протягом тисячоліть.

Особливості вживання окремих флоро концептів можуть суттєво різнитись у порівнянні мов різних етносів, беручи до уваги культурно-

історичний, а також світоглядний контекст народу-носіямови. Отже, досліджуючи вживання фітонімів, доцільно також звернути увагу на історію розвитку народу-носіямови, задля того аби відшукати спільні та відмінні риси при застосуванні фітонімів з метою відображення конкретного суб'єктивного значення.

Методичні рекомендації щодо вивчення символіки флороконцептів знаходяться в залежності від методу вивчення флористичного концепту, який був обраний від початкового рівня підготовки учнів, інтересів та зацікавленості останніх, їх особливостей, зумовлених віком, існуючої матеріально-технічної бази, цілей, які були поставлені, а також багатьох інших факторів.

Вивчення флороконцептів у позанавчальній роботі в закладах загальної середньої освіти можливе під час роботи мовознавчих, літературознавчих та фольклорних гуртків для учнів старших класів. Під час проведення занять учителем обираються обладнання і засоби наочності, які є потрібними, інформація, методи навчання, формат проведення заняття тощо, що відповідають цілі, яка була поставлена.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Автономова Н. Идея символизма у И. Канта и Ж. Лакана. *Труды семинара по герменевтике (Герменеус): сб. науч. Трудов.* Вып.1. Одесса : Принт Мастер, 1999. 329 с.
2. Бахтин М. Формы времени и хронотопа в романе: Литературно-критические статьи. Москва, 1986.
3. Безклубенко С. Мистецтво: терміни та поняття: енциклопед. вид. : у 2-х т. Т. 2 (М-Я). Київ : Інститут культурології НАМ України, 2010. 256 с.
4. Бендюк Н. Квіткава символіка у декоративно-ужитковому мистецтві Волині. *Острозький краєзнавчий збірник. Держ. іст.-культ. заповідник м. Острога, Остроз. наук.-краєзн. т-во «Спадщина» ім. князів Острозьких;* за ред. М. Манько, М. Данилюк, С. Позіховської та ін. Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2012. Вип. 5. С. 370-381. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/2921/1/Bendiuk%20Nataliia.pdf>.
5. Біленко Т. Терновий вінець як символ у творчості Лесі Українки. *Образ Христа в українській культурі: видання 2-ге.* Київ, 2003. С. 162-174.
6. Борисенко В. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття ; голов. ред. Г. Скрипник; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського, ІМФЕ. Київ, 2016. 252 с.
7. Валеева Д.Р. Методы изучения базовых общечеловеческих концептов (на примере концепта «Дом»). *Лингвистические исследования: сборник научно-методических работ / Под общ. ред. Н.В. Габдеевой, Г.Ф. Зинатуллиной.* Казань: Изд-во Казан. гос. техн. ун-та, 2009. С. 22-27.
8. Валеева В. Д. О методах исследования концепта. *Филологический аспект.* 2018. Январь. №1 (33). URL: <https://scipress.ru/philology/articles/o-metodakh-issledovaniya-kontsepta.html>
9. Василечко Л. Шуткова неділя. Народні звичаї, обряди та повір'я. Брошнів : МПП «Таля», 1994. 58 с.

10. Вейнмейстер А. Символическая интерпретация культуры в концепции Э. Кассирера и А. Лосева: автореф. дис. на получение науч. степеней канд. филос. наук: спец. 24.00.01 «Теория и история культуры». Санкт-Петербург, 2006. 21 с.
11. Вовк Хв. Студії з української етнології та антропології. Київ : Мистецтво, 1995. 336 с.
12. Войтович В. Українська міфологія. Київ, 2005. 664 с.
13. Воркачев С.Г., Воркачева Е.А. Концепт счастья в английском языке: значимостная составляющая. *Массовая культура на рубеже XX–XI веков: Человек и его дискурс*. Москва: «Азбуковник», 2003. С. 263–275.
14. Воркачев, С. Г. Эталонность в сопоставительной семантике. *Язык, сознание, коммуникация*. 2003. Вып. 25. С. 6–15.
15. Воркачев С.Г. Концепт счастья: понятийный и образный компоненты. Изв. РАН. Сер. лит. и яз. 2001. Т. 60. № 6. С. 47–58.
16. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ, 1993. 589 с.
17. Гаївки / упоряд. В. Гнатюк; НТШ, Етногр. комісія. Львів : Друк. НТШ, 1909. 267 с.
18. Гегель Г. В. Ф. Эстетика: в четырех томах ; под. ред. М. Лифшица. Москва : Искусство, 1969. Т. 2. 326 с.
19. Гете И.-В. Избранные философские произведения. Москва, 1964. 684 с.
20. Голобородько В. Ой вінку, мій вінку... Ознаки дівочого вінка як основа для його метафоричної трансформації в українських народних казках. *Українська культура*. 2000. №9-10. С. 38-40; №11-12. С. 35-37.
21. Головацкий Я. Народные песни Галицкой и Угорской Руси: Ч. 1-4. Москва: Изд-во Импер. Общ-ва Ист. и Др. Рос. при Моск. ун-те, 1878. Ч. 3. 556 с.
22. Гура А. Брак и свадьба в славянской народной культуре: семантика и символика. Москва : Индрик, 2011. 936 с.

23. Дей О. Поетика української народної пісні. Київ : Наук. думка, 1978. 252 с.
24. Дзюба Е. В. Концепт «ум» в русской лингвокультуре: монографія. Екатеринбург: Урал. гос. пед. ун-т., 2011. 224 с.
25. Діброва О.В. Фітоніми в художньо-поетичному наповненні Бориса Олійника. *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2013. С. 13-16.
26. Дмитренко М. Символ. Символіка. Фольклор. *Україна в етнокультурному вимірі століть: збірник наукових праць: посібник для викладачів, вчителів, студентів й учнів вузів і шкіл. М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова*. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 5 : Міфи і символіка в етнокультурі українців. С. 21-33.
URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/12009/1/Dmytrenko.pdf>.
27. Етнокультурологія: Словник-довідник / автор-укладач Л. Маєвська. Житомир : ЖДУ, 2007. 392 с.
28. Енциклопедичний словник символів культури України. 5-е вид. ; за заг. ред. В. Коцура, О. Потапенка, В. Куйбіди. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В. М., 2015. 912 с.
29. Этнографические материалы, собранные въ Черниговской и сосѣднихъ съ ней губерніяхъ: в 3 т. /сост. Б.Гринченко. Черниговъ : Тип. Губ. Земства, 1895-1899. Т. 3 : Пѣсни. 1899. 704 с.
30. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Довіра, 2006. 703 с.
31. Желязкова В. Семіотичний аналіз назв декоративних квітів через призму асоціативних уявлень. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Лінгвістика: зб. наук. праць. Херсон: ХДУ, 2012. Вип. 16. С. 178-181.

[URL:http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/6409/%d0%96%d0%b5%d0%bb%d1%8f%d0%b7%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b0.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/6409/%d0%96%d0%b5%d0%bb%d1%8f%d0%b7%d0%ba%d0%be%d0%b2%d0%b0.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

32. Загальна психологія: навч. посіб. / О. Скрипченко та інші. Київ, 2002.

33. Закувала зозуленька. Антологія української народної творчості ; за ред. І. Березовського. Київ, 1989. 585с.

34. Зубко Л. Вінок оберіг – складова українського народу. *Мистецтво української вишивки – життєдайне джерело творчості, присвячена пам'яті Героя України, Заслуженого майстра народної творчості України В.С. Роїк* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Полтава, 25-26 вересня 2014 р). Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. С. 40-43.

URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7326/1/9.pdf>.

35. Ігри та пісні: Весняно-літня поезія трудового року / упоряд. О. Дей, А. Гуменюк. Київ : АН УРСР, 1963. 671 с.

36. Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу. *Збірка наукових праць : матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання»*. Одеса, 2011. 383 с.

37. Кант И. Критика способности суждения. Сочинения: в 6-ти т. Москва: Мысль, 1966. Т. 5. С. 161-557.

38. Кассирер Э. Философия символических форм. Санкт-Петербург: Университетская книга, 2002. Т. 3: Феноменология познания. 398 с.

39. Карпенко М., Максимович М., Костомаров М., Потебня О. До концепції словесного символу в східнослов'янському мовознавстві. *О. О. Потебня й актуальні питання мови та культури* : зб. наук. праць. Київ: Вид. Дім Дмитра Бураго, 2004. С.338-346.

40. Кедрина Р.Обряды «крещения» и «похороны кукушки» в связи с народным кумівством. *Этнографическое обозрение*. 1912. №1-2.

41. Кирло Х. Словарь символов: 1000 статей о важнейших понятиях религии, литературы, архитектуры, истории: пер. с англ. Ф. Капицы, Т. Колядич. Москва : Центр полиграф, 2007. 525 с.

42. Кожолянюк Г. Етнографія України. Т. III. Чернівці, 2004.
43. Колядки та щедрівки: Зимові обрядові поезії ; за заг. ред. О. Дея. Київ : Наук. думка, 1965. 804 с.
44. Колядки і щедрівки / упоряд. Гнатюк В.; НТШ, Етногр. коміс. Львів : Друк. НТШ, 1914. Т. 2. 379 с.
45. Кондратович О. Українські звичаї: Народини. Коса ж моя.... Луцьк, 2007. 240 с.
46. Костенко Л. Троїцька та купальська рослинна атрибутика Лівобережного Полісся. URL: <https://pirogovo-museum.do.am/publ/1-1-0-141>.
47. Костомаров М. Слов'янська міфологія. Київ : Либідь, 1994. 384 с.
48. Кравченко-Дзондза О. Концепт як мовноментальне утворення (на прикладі західноукраїнської прози 20-30-х років ХХ століття). *Молодь і ринок*. 2012. №8. С. 126-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_8_31.
49. Красовський І., Вархол Й. Календарна обрядовість. *Лемківщина : Історико-етнографічне дослідження. Т. 2. Духова культура*. Львів : Інститут народознавства НАНУ, 2002. С. 113-123.
50. Кримський С. Запити філософських смислів. Київ : Видавець Парапан, 2003. 240 с.
51. Кримський А. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: Відтворення з авторського макету 1930 р. / авт. передмови А. Чабан. Черкаси : Вертикаль, 2009. 438 с.
52. Крючкова Н. В. Методи изучения концепта. *Русская и сопоставительная филология: состояние и перспективы*. Международная научная конференция, посвященная 200-летию Казанского университета (Казань, 4-6 октября 2004 г.): труды и материалы ; под ред. К. Р. Галиуллина. Казань: Казан. гос. ун-т, 2004. С. 271-272.
53. Лангер С. Философия в новом ключе. Исследование символики разума, ритуала и искусства. Москва : Республика, 2000. 143 с.
54. Лисюк Н. Михайло Максимович про символіку назв рослин в українському фольклорі. *НТЕ*. 2004. № 5. С. 72-77.

55. Литературный энциклопедический словарь ; под общей редакцией В. Кожевникова и П. Николаева. Москва, 1987. 644 с.
56. Лобова Н. Український вінок: композиційний склад вінка: квіти та інші матеріали. *Трудове навчання*. 2019. № 7. С. 36-41.
57. Лосев А. Знак. Символ. Миф. Труды по языкознанию. Москва : Издательство МГУ, 1982. 479 с.
58. Лосев А. Проблемы символа и реалистическое искусство. Москва : Искусство, 1995. 320 с.
59. Маковій Г. Затоптаний цвіт: Народознавчі оповідки. Київ : Укр. письменник, 1993. 205 с.
60. Мамонтова Е. Символ політичний. *Енциклопедія державного управління: у 8 т.* / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; наук.-ред. колегія: Ю. Ковбасюк (голова) та ін. Київ: НАДУ, 2011. Т.3: Історія державного управління / наук.-ред. колегія: А. Михненко (співголова), М. Білинська (співголова) та ін. 2011. 788 с.
61. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие. Москва: Флинта: Наука, 2006. 296 с.
62. Маслова В.А. Лингвокультурология. Москва: Академия, 2007. 208 с.
63. Мисюров Д. Символическое моделирование и общественное развитие. *Политическая экспертиза: ПОЛИТЭКС. Научный журнал*. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2009. Том 5. №3. С. 169-184. URL: <http://www.politex.info/content/view/605/30/>.
64. Михайлова Ю. Н. Об эволюции лексикографического представления концепта. *Известия Уральского государственного университета*. 2003. №28. С. 181-191.
65. Мішеніна Т.М. Флороконцепт трава з позиції діяхронії в українській мові. *Мова і культура*. Харків, 2015. С. 123-129. URL: http://dspace.edu.ua/native_word/wp-content/uploads/2016/04/2015_18.pdf
66. Несен І. Весільний ритуал Центрального Полісся: традиційна структура та реліктові форми (середина XIX – XX ст.). Київ, 2005.

67. Никитин М. В. Лексическое значение слова (структура и комбинаторика): учеб. пособие. Москва: Высш. шк., 1983. 127 с.
68. Новикова М. Прадавній світ українських замовлянь. *Українські замовляння* / упоряд. М. Москаленко; авт. передм. М. Новикова. Київ, 1993.
69. Обряд гуцульського весілля «Вінки». URL: <http://yaremche.org/814>.
70. Онищук А. Народний календар. Звичаї й вірування прив'язані до поодиноких днів в році, записав 1907-1910 р. в Зелениці, Надвірнянського повіту Антін Онищук народний учитель. Матеріали до української етнології. Львів, 1912. Т. XV. С. 1-61.
71. Петриковская Е. Человеки мир в философии символизма. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. Одеса, 2003. №1(11). С. 50-56.
72. Пирс Ч. Что такое знак? *Вестник Томского Государственного Университета. Философия. Социология. Политология*. 2009. № 3(7). С. 88-95.
73. Пономарьев А. Етнічність та етнічна культура України. Київ, 1996. 272 с.
74. Потебня А. Объяснения малорусских и сродных народных песен. Варшава: Тип. Земневича и Моаковского, 1883-1887. Т. 1. 286 с.
75. Потебня А. О некоторых символах в славянской народной поэзии... в славянской народной поэзии. Харьков: В Университетской типографии, 1860. 155 с. URL: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/368>.
76. Потебня А. Символ и миф в народной культуре. Собрание трудов. Москва: Лабиринт, 2000. 480 с.
77. Похльобкин В. Словарь международной символики и эмблематики. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва, 1994. 560 с.
78. Свідзинський А. Синергетична парадигма, антропний принцип та культура. *Універсум*. 2007. № 5-6. С. 4-12.
79. Серебрякова О. Мантичні дії з вінками в купальській обрядовості українців / Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу : збірка

наукових праць : матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». Одеса, 2011. С. 287-294.

80. Символізм українського віночка. URL: <https://uamodna.com/articles/symvol-ukrayinsjkogo-vinochka/>.

81. Словник іншомовних слів ; за ред. О. Мельничука. Київ, 1977. 776 с.

82. Словник символів культури України ; за заг. ред. В. Коцура, О. Потапенка, М. Дмитренка. Київ : Міленіум, 2002. 260 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/397017.pdf.

83. Словник української мови : в 11 т. ; ред. кол. І. Білодід (гол.) та ін. Київ : Наук. думка, 1970-1980. Т. 4: І-М. 1973. 840 с.

84. Советский энциклопедический словарь. Москва, 1984. 1202 с.

85. Спиця Н. Особливості взаємодії хаосу і порядку в самоорганізаційних процесах суспільства: проблеми категорії міри в контексті дослідження Є. Сєдова. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць* / гол. ред. В. Воронкова. Запоріжжя : ЗДІА, 2010. Вип.43. С. 152-165.

86. Стернина С. Г. Метод обратного перевода как прием выделения лексико-семантической группы. Методы и приемы лингвистического анализа в общем и романском языкознании. Воронеж: Изд-во ВГУ, 1988. 158 с.

87. Стернин И. А. Методика исследования концепта. Методологические проблемы когнитивной лингвистики. Воронеж: Изд-во ВГУ, 2001. С. 58-65.

88. Стоян С. Культурно-історичні метаморфози символізму в європейському образотворчому мистецтві: монографія. Київ: Міленіум, 2014. 358 с.

89. Телеуця В. Земна символіка у фольклорі Подунав'я. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2008. Вип. 25. С. 155-159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvidgu_2008_25_38.

90. Телєжкіна О.О. Фітоніми у поетичному мовленні Леоніда Талалая. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. Київ, 2016. С. 125-131.

91. Український віночок: символи та значення квітів та стрічок. URL: <http://firtka.if.ua/bl>.

92. Чорна О. Семантика та функціонування епітетів на позначення вінка в українській календарно-обрядовій поезії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2019. №80. С. 47-54.

URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/view/13497/12706>

93. Шафиков С. Г. Языковые универсалии и проблемы лексической семантики. Уфа: Изд-во Башкир. ун-та, 1998. 251 с.

94. Юнг К. Архетип и символ. Москва, 1991. 304 с.

95. Янковська Ж. Солярна символіка в українській культурній традиції: символ вінка. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2011. Вип. 26. С. 164-169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2011_26_34.

ДОДАТКИ

Вінок на Сумщині

Кожен регіон України має певні особливості щодо виготовлення вінків. Проведене дослідження в с. Козацьке Конотопського району дозволило виділити специфічні риси вінка на Сумщині.

Однією з основних особливостей є те, що вінок потрібно плести не більш, ніж з дванадцяти квітів для того, щоб вінок був не надто пишним та охайно прилягав до голови. Це з естетичного погляду, але є ще й символічний сенс у числі дванадцять – це 12 місяців року, 12 сузір'їв тощо.

Кожна квітка, яку вплітають у вінок, є символом, значення їх схоже в кожному регіоні, але є певні відмінності. Розглянемо символічність, яку надають квітам у Сумській області. Ромашка виступає символом вірності і кохання, мак символізує родючість та молодість, м'ята – оберігає здоров'я дитини, крім того символами здоров'я є дев'ятисил та безсмертник. Квітка ружі – це віра, півонії – надія, мальви – любов, разом вони утворюють символічну триєдність. Соняшник та буркун-зілля є символами вірності, калина символізує дівочу красу, а лілея – чистоту, цноту. Волошки – це чистота почуттів і думок, оберіг від злих сил. Також сильним оберегом від нечистої сили вважався любисток. Символом материнської любові є материнка, цвіт вишні та яблуні.

Є квіти і трави, які вказують на риси характеру володарки вінка, – це такі, як хміль, що означає гнучкість і розум, листя дуба – символ хоробрості та сили тощо.

Кожен вінок, незалежно від призначення, повинен був містити полин (щоб відганяти нечисту силу) та барвінок (символ вічного життя людської душі, єдності роду, енергії життя).

Існували трави, які категорично було заборонено вплітати у вінок: вовчі ягоди, папороть, дурман. Їх називали «нечистим зіллям», тобто відьомське, пов'язане з нечистою силою, їх використання може накликати нещастя на дівчину.

На Сумщині вінки використовували у весільних обрядах, під час купальських і петрівчаних святкувань, у ході обжинків (часто з колосків).

Протягом весни і літа дівчата переважно плели вінки зі свіжих квітів, восени доповнювали колоссям (що, за народними уявленнями, є знаком плодючості, багатства, щастя), гронами калини (символізують дівочу цноту, кохання, вірність) та листям з дерев. Узимку виготовляти вінки було не прийнято. Штучні вінки старожилами не схвалювалися.

Щодо символізму стрічок у вінку, то потрібно сказати, що аналогічно до максимальної кількості квітів діяло обмеження на кількість стрічок, їх мало бути не більше дванадцяти. Кольорова гама теж складалася з дванадцяти відтінків. Кожен колір мав певне значення і оберігав дівчину від злого ока. Переважно вінки носили без стрічок, їх уплітали лише на великі свята та під час весільного обряду.

Центральною зазвичай була світло-коричнева стрічка (земля-годувальниця – достаток), по боках від неї в'язали жовті стрічки (сонце), далі світло- й темнозелені (природа, відповідно краса та молодість), після них – голубі та сині (небо і вода – сила та міцне здоров'я). Інші кольори означали: фіолетовий – мудрість, малиновий – щирість, рожевий – символ благополуччя та достатку, червоний (у поєднанні з маками) – магичність та печаль. Білий колір був особливо символічним, уплетена у вінок біла стрічка означала тугу за померлими.

Розглянувши особливості вінків у Сумській області, можемо зробити висновок, що наші предки мали багату уяву, берегли традиції і вірування попередніх поколінь, а дівчата, незважаючи на будь-які складнощі життя, намагались бути красивими. На жаль, сьогодні традиції вінкоплетіння практично втрачені.

Інформатор 1.

Фесенко Ніна Іванівна

Рік народження – 1939.

Місце народження – с. Козацьке, Конотопський р-н.

Інформатор 2.

Пожарна Катерина Іванівна.

Рік народження – 1948.

Місце народження – с. Козацьке, Конотопський р-н.

Інформатор 3.

Мудракова Марія Володимирівна

Рік народження – 1939.

Місце народження – с. Козацьке, Конотопський р-н.

Словник кольороназв стрічок

Колір стрічки	Значення
1	2
білий	пам'ять про померлих
голубий і синій	символ неба і води, які додають сили і здоров'я
жовтогарячий	Хліб
жовтий	сонце, сонячне світло, оптимізм
малиновий	символ душевності і щирості
рожевий	символ достатку
світло-коричневий	Земля-годувальниця
світло-зелений й темно-зелений	молодість, краса
фіолетовий	символ мудрості
червоний	любов, сильні почуття

Словник флороконцептів

Флороконцепт	Значення
1	2
Береза	Символ чистоти, родючості, дівочої ніжності, відганяє злих духів, відьом. За повір'ям, у кожній гілці цього дерева мешкає божество, у якого можна прохати милості. На роги коровам одягають березові віночки, якщо відчують, що поруч щось нечисте сновигає. На день Кузьми і Дем'яна (14 липня) юнки, яким не таланить у коханні, сплітають вінки із берези і дивляться крізь них у глибіню річки, прагнучи побачити там образ милого;
Васильки (волошки)	у народі існує вираз "Пора тобі, дівчинонько, із васильків віночок вити", котрий відносять до тих, котрі засиділися у дівках, не усміхається їм доля створити сім'ю. Одягали цей вінок під час давнього обряду "Дівка-петрівка". Юнка прикрашала свою голову вінком із зелених васильків (зазвичай, васильками не оздоблюють нічого живого, лише прикрашають горщики на Водохреща та свічку, коли йдуть прощатися з покійником). Отже, у громаді цю особу уже викреслили із стану дівчат, але ще не приписали до стану молодиць Вона знаходилася у проміжному стані – "померла, як дівчина, і не народилася, як молодиця" – а звідси й вінок із васильків;
Граб	асоціюється з чоловічим началом, оберігає від русалок. У переддень святого Юрія (5 травня) дівчата завивають вінок із гілок дев'яти дерев (обов'язково має бути віття граба) і кидають у водяну круговерт зі спеціальними промовляннями. Вірять, що цей вінок приверне увагу юнаків. Вінок із граба у деяких місцевостях України прикріплюють до воріт на Зелені свята як оберіг;
Груша	покровителька дівочтва (виходячи заміж, юнка прощається з нею, як з найкращою подругою), символ молодої самотньої жінки та її печалі. Ворожачи про одруження, дівчата кидають вінки, обручки, хустини на грушу. У Болгарії на Купала роблять великий вінок із гілля груші і перелазять через нього, щоби до наступного року бути здоровим;
Дуб	священне дерево, образ Дерева життя, що росте у Вирії; дерево бога блискавки і грому Перуна; дерево замовлянь (володіє наймогутнішою владою над злими силами), оберігає людину від будь-яких нападів; символізує міцність, довголіття, красу. Із листя дуба виготовляють вінок героям, воїнам-переможцям, захисникам рідної землі;
Калина	символ дівочтва, незаплямованої честі, вогню, Сонця, духовного життя жінки, родинних почуттів. Калина вплітається у вінки на свято обжинків, разом із барвінком та колосками жита обрамлює весільний коровай (коровайний вінок). На другий день весілля вивішують на воротах барвінковий вінок із кетягами калини, коли молода не запламувала дівочої честі до шлюбного ложа. Прикрашає калина і вінок подяки, який одягають на голови батьків наприкінці весілля на знак вдячності громади

	за хороше виховання дітей. Для зняття головного болю виготовляється спеціальний калиновий вінок. Вінок чарування виплітають із замовленої калини, ходять у ньому по тих стежинах, де милий любить ходити, аби не покинув, не поглумився. За повір'ям, з китиць калини люблять завивати собі вінки мавки. Уплітається калина у традиційний український вінок, якщо хтось із роду загинув, захищаючи рідний край. Вінок непокори одягають, коли за допомогою національних символів хочуть показати протилежність поглядів щодо розбудови держави, а робити це відкрито до певного часу небезпечно;
Клен	у народі вважають, що приносить щастя, робить людину доброю, святою. Це дерево бога Полеля, покровителя мистецтв, співців, музикантів. На Зелені свято, Купала, Спаса квітчають ворота вінками із гілок цього дерева;
Кропива	оберег від русалок, відьом, іншої нечистої сили. На Купала завивають вінки із кропиви і кидають на воду для русалок, аби на свято не шкодили у воді. Вішають такий же вінок уночі на воротах обійстя, де живе жвава на язик молодиця, "аби людей не жалила, як ця кропива";
Кульбаба	символ сонячної енергії, материнства, оскільки квіти за формою і кольором нагадують Сонце, а сік – материнське молоко. Плетуть вінки із кульбаби діти під керівництвом матерів або старших сестер. Дорослий, одягаючи на дитячу голівку віночок, промовляє: "Сонечко, ясне, прекрасне! Розсіяло ти по Землі свої лагідні промінці у образі цих квітів. Дозволь віночок сонячний одягнути на голівку дитині, аби була вона такою ж красивою, як Земля-матінка весною, енергійною, доброю до всіх людей, як і ти наповнюєш, пригортаєш, милуєш, уласкавлюєш усіх без вибору. Дякую тобі, Сонечко, що вислухало мої прохання!" Після того як вінок прив'яне на дитячій голівці, вішають його на кілька днів біля ліжечка, як джерело енергії, оберіг від будь-якої напасті, а потім запарюють у воді та вмивають дитину при сході і заході Сонця. Молоді матері використовують кульбабу для збільшення лактації молока;
Липа	символ доброти і щирості, оберіг дівчаток від лихого ока, здоров'я їм дає і вроду. Колиску для дівчинки роблять із липи. Як оберіг біля колиски прикріплюють вінок із цвіту та листя цього дерева;
Любисток	оберіг хати, обійстя та всього довкола; символ любові, злагоди. Дівчата у вінки вплітають, щоби сфокусувати увагу юнака на вірності дівчини, її звабливої дівочості. "Хочеш привернути увагу добрих сил – звий віночок із любистку", – говорять у народі;
Мак	наділяється у весільних звичаях та обрядах магічною, захисною силою. На Київському Поліссі "маківками" зробленими зі стрічок та пришитими до вінка, дружки прикрашають голову молодої. Червоними маками процвітає й нині весільний вінок дружки на Львівщині. Старша світилка на Київщині неодмінно прибирає свою голову віночком, зробленим із шести червоних та однієї чорної стрічок, укладених зубчиками, – "маківкою". Вінок із червоних маків є символом дівочої чистоти, його порівнюють з білим світом: "Ой мій світку, білий світку, як маковий

	вінку, Нащо тебе зав'язали в білу намітку";
Материнка	символ материнської любові, працьовитої вдачі юнки, наявності здібностей до рукоділля; оберіг родовідної пам'яті, вражень дитинства та юності, любові до рідного краю. Материнку дівчата вплітали у віночки, "аби кинув оком той, з ким бажала б вік прожити, діток від нього народити і його внуків на колінах поколихати. "Доброго роду дитина, ніколи не забуде прадідів", – говорили старожили, побачивши у дівочому віночку материнку поруч із рутою та барвінком;
Меліса	"Диво-рослина", – такої думки про неї українці. Дівчата вірили: якщо десь у вінку примостити маленьку віточку меліси, але так, щоби ніхто того зела не бачив, то люди завжди будуть радо відгукуватися на прохання господині вінка, ніколи їй ні в чому не відмовлять; шанувати будуть у громаді; радість супроводжуватиме завжди. Однак, слід пам'ятати, що брати потрібно маленьку віточку, ховати у вінку від людських очей. Якщо взяти забагато, то головний біль стане постійним супутником. Не помітиш тоді старини, не посміхнешся дитині, не допоможеш вчасно немічному, не прийдеш на допомогу сироті – і удача від тебе відвернеться;
М'ята	оберіг тілесного і духовного здоров'я дітей та молоді, є символом самотності, суворості дотримання традицій роду. Аромат м'яти у вінку створює життєрадісний настрій, активізує роботу мозку;
Полин	оберіг від зуроків, недобрих очей. У вінок уплітають на Зелені свята, Русальний Великдень, Купала. Звивають вінок із полину і прикріплюють на воротах обійстя, "як гуляє довкола нечиста сила, немоч усяка". Такий же вінок вішають у хаті при вході, особливо, коли є маленькі діти і хвора старина, "аби смерть зненацька не припхалася";
Рожа	квітка богині Лади та богині весни Лелі, символ доброзичливості, достатку, дівочої краси та чистоти. Зелень рожі – то радість, колючки – уміння захистити себе у житті, а також символ печалі; квіти – слава. Вінок із одних троянд символізує життя: як квіти поступово в'януть, марніють, так і людина у житті. На вишиванках рожа символізує солярний культ;
Ромашка	символ дівочої скромності, простоти, дружби, довіри. У вінку символізує чарівну простоту, що наганяє на парубків почуття туги, коли поруч немає коханої дівчини; посилює зір і слух, зміцнює пам'ять, оберігає від чарів. Ромашки для віночка замовляли: "Підгорни крила під себе, щоби було важко без мене";
Рута	символ дівочості, суворого дотримання звичаїв щодо збереження непорочності до шлюбу. У весільних піснях знаходимо відомості про рутяний вінок, який молода назавжди повинна зняти, покидаючи батьківський дім: "Не дай же мене ти, мій батеньку, од себе: Най же я сходжу з рути віночок ще в тебе", на що батько відповідає: "Не єдин – єсть, не два з рути віночки сходила; Не раз – єсть, не два добрими людьми згордила". Епітети "зелена", "зелененька" ("Чого, Мар'є, смутненька? Твоя рутонька зелененька!") найімовірніше означають

	"чистоту", "непорочність", а у випадку розмови із батьком "неготовність до нового соціального статусу", "незрілість", "невпевненість в обранцеві". Підтвердженням цієї думки є і наступна весільна пісня: "Пусти коня на отаву та в залізнім путі: Прошу тебе: хай не ходять по моєї руті. Бо на руті жовтий цвіт – сама зелененька: Прошу тебе, не зрадь мене, бо я ж молоденька!";
Фіалка	символ весняної радості, молодості; водночас символізує невтішну тугу за померлим. Вінок із цих весняних квітів не мала права носити дівчина, що втратила невинність. Про це мовиться в одній із веснянок: На долині ходять паняночки Та збирають хвіялочки На неділю на віночки; А я свій утратила Під явором зелененьким З козаченьком молоденьким;
Хміль	є символом родючості, молодого буяння, хоробрості та відваги юнака, незламності, чіпкості у житті, гнучкості розуму. Уплітають у класичний вінок як символ гнучкості розуму та прив'язаності до рідної хати та родини. Коли діти погано сплять, виплітають вінок із хмелю (слід лишень пам'ятати, що брати потрібно рівно дванадцять шишечок, кількість листочків та гілочок значення не має: візьмеш менше – не допоможе, більше – можеш нашкодити). Вішають такий вінок за метрів два від дитячого ліжечка. Коли дорослого турбує безсоння, то аналогічний вінок прикріплюють поряд із ліжком у головах;
Чебрець	оберіг від лихої сили (у народі переконані, що чим запашніше зілля, тим ефективніше воно відгонить від людини темні сили, прикликає слуг Білобога, і ті опікуються людиною). Ось так і у вінку: як іде дівча між люди ("а там усякі можуть бути: нечистий заховається поміж жінками, злостивці між чоловіками прокрадуться, а бісенята між парубками нишпорять"), то обов'язково голівку оберігає віночком, в який вплітає трохи чебрецю, гілочку м'яти, ромашки кілька квіток, рожу із колючками ("аби нечистому кололо, як про мене щось погане подумає").

Складено за даними [27]